

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Bakalářské prezenční studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Kalašová

Honoré de Balzac, román na pokračování Stará panna
a list La Presse 1836

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.

PhDr. Hugo Schreiber

**JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY
PRAGUE**

Bachelor Full-Time Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Barbora Kalašová

Honoré de Balzac, the serialised novel *The Spinster*
and the newspaper *La Presse* 1836

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisors:

Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.

PhDr. Hugo Schreiber

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 13. března 2012

Barbora Kalašová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému zesnulému vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Otto Novákovi, CSc. za pomoc při přípravě podkladů, zadání a za pomoc v začátcích, svému současnému vedoucímu PhDr. Hugo Schreiberovi za dovedení práce do konce, udílení odborných a užitečných rad a také všem, kteří mne při tvorbě této práce podporovali.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá studiem dějin francouzské literatury, žurnalistiky, společnosti a historie v kontextu života Honoré de Balzaca, jeho spolupráce s Émilem de Girardinem a listem La Presse. Bakalářská práce je zaměřena na první velký společný projekt Balzaca a Girardina, román na pokračování Stará panna, a jeho vliv na masový prodej tisku. Popisuje důležitou roli Honoré de Balzaca i Émila de Girardina ve vývoji francouzského tisku ve vztahu ke čtenáři a poznávání společnosti.

Klíčové pojmy

Honoré de Balzac, Émile de Girardin, La Presse, realismus, romantismus, roman-feuilleton, román na pokračování, salón, Stará panna, studie společnosti, Velká francouzská revoluce, žurnalistika.

Annotation

The Bachelor Thesis looks into the French literature history, journalism, the society and the history at the context of life of Honoré de Balzac, his partnership with Émile de Girardin and the newspaper La Presse. The Bachelor Thesis is concentrated on the first big project of Balzac and Girardin, the serialised novel The Spinster and its influence on the mass selling of the press. It describes the important function of Honoré de Balzac and Émile de Girardin in the development of the French press in the relation to the reader and to the describing of the society.

Key words

Honoré de Balzac, Émile de Girardin, The Great French Revolution, journalism, La Presse, Realism, Romanticism, roman-feuilleton, the serialised novel, salon, The Spinster, the study of society.

OBSAH

ÚVOD	9
1. Francie v 1. polovině 19. století, její historie, politika a kultura.....	10
1.1 Obecná historie a politická situace Francie přelomu 18. a 19. století.	10
1.1.1 Období Velké francouzské revoluce	10
1.1.2 Napoleonova vláda	14
1.1.3 Bourbonská restaurace a vláda Ludvíka Filipa	16
1.1.4 Technický pokrok 1. poloviny 19. století.....	18
1.1.5 Sociální problémy a dělnické revoluce	19
1.2 Historie umění ve Francii od konce 18. století do 1. poloviny 19. století...20	
1.2.1 Umění klasicismu a empíru	21
1.2.2 Umění romantismu	22
1.2.3 Vznik fotografie	24
2. Osobnost Honoré de Balzaca a jeho místo ve francouzské literatuře.	
Francouzský realismus.....	25
2.1 Historie francouzské literatury přelomu 18. a 19. století.	25
2.1.1 Řečnictví.....	25
2.1.2 Revoluční žurnalistika.....	26
2.1.3 Divadlo, revoluční píseň a poezie	28
2.1.4 Sociální myšlení	31
2.1.5 Romantismus	33
2.2 Francouzský realismus	38
2.2.1 Realistické črty, satirické frašky a karikatury	40
2.3 Honoré de Balzac	41
2.3.1 Osobní život	42
2.3.2 Dílo	48

3. Román Stará panna, výsledek spolupráce mezi Honoré de Balzacem a Émilem de Girardinem. Émile de Girardin jako představitel reformního úsilí ve francouzském tisku.....	52
3.1 Román Stará panna.....	52
3.2 Historie francouzské porevoluční žurnalistiky	56
3.2.1 Tisk za Napoleona	56
3.2.2 Tisk za Bourbonenské restaurace.....	57
3.2.3 Tisk za Ludvíka Filipa.....	57
3.3 Émile de Girardin	58
3.3.1 Osobní život	59
3.3.2 Kariéra	60
3.4 Balzac, Girardin a výsledky jejich spolupráce	61
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	65
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	68
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	70

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá studiem francouzské společnosti, historie, umění, literatury a žurnalistiky od Velké francouzské revoluce, která ovlivňovala nejen literární a umělecké směry celého následujícího 19. století, do smrti Honoré de Balzaca, tedy do roku 1850.

Blíže se věnuje spolupráci Balzaca a Émila de Girardina, prvního vydavatele levnějšího masového tisku ve Francii. Z jejich spolupráce vyplynul román na pokračování *Stará panna*, který byl v tehdejší době značně nepochopen, ale i přes to zvyšoval prodejnost listu *La Presse*, v němž byl publikován.

Důvodem ke zpracování daného tématu bylo poukázání na důležitost dvou výše zmíněných osob, jejich vývoj v porevoluční společnosti a utváření jejich osobností pod vlivem mnohých politických i soukromých změn. Pomocí Girardinovy podnikavé osobnosti a Balzacovy literární geniality bylo možné zpřístupnit tisk i kvalitní literaturu chudším vrstvám obyvatel Francie.

Cílem práce je zmapovat život a spolupráci Honoré de Balzaca a Émila de Girardina v porevoluční době, pochopit jejich podnikatelská snažení, která vyústila v román *Stará panna* vydávaný v Girardinově listu *La Presse*. Je zde zdůrazněno jejich ovlivnění dobou plnou nových vizí a nadějí, které mnohdy nebyly naplněny.

Zkoumání bylo prováděno formou studie dějin tisku, životopisů Balzaca i Girardina, jejich korespondence, soudobých článků ostatních žurnalistů a dějin francouzské země za Velké francouzské revoluce, Bourbonkové restaurace a vlády Ludvíka Filipa, vévody Orleánského.

Bakalářská práce podává ucelený obraz o spolupráci těchto dvou osob v kontextu vývoje masového tisku a ukazuje snahu o zacílení na čtenáře nejen formou ovlivnění skrze vládní tisk. Čtenář již nebyl brán jako pouhý pozorovatel situace, ale jako její aktivní činitel. Touha obyčejných lidí po vzdělání a gramotnosti přispěla k potřebě vydávat větší množství tiskovin, kterou se snažili Balzac a Girardin uspokojit svými různými podnikatelskými záměry převedenými do praxe.

1. FRANCIE V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ, JEJÍ HISTORIE, POLITIKA A KULTURA

1.1 Obecná historie a politická situace Francie přelomu 18. a 19. století

Francie vstupovala do 19. století velmi zpustošena předešlou revolucí, která sice oficiálně začala 14. července 1789, ale její důsledky formovaly i počátek století nového. V prosinci roku 1799, tedy sedm měsíců po Balzacově narození, prohlásili francouzští konzulové: „Občané, revoluce se ustálila na zásadách, s nimiž byla zahájena. Je dokončena...“¹ Tato slova byla však až příliš silná vzhledem k následujícím událostem.

Záhy se vlády ujal první konzul Napoleon Bonaparte, který se postupem času stal uznávaným vůdcem Francie a roku 1804 jejím císařem. Získal tak potřebnou moc, aby mohl začít podrobovat své vládě celou Evropu. Nastalo období mnohých bitev, problémem však bylo oslabení francouzského obyvatelstva z předešlé revoluce.

Roku 1814 padl do rukou spojenců, kteří mu nabídli suverénní panství na malém středomořském ostrově Elba, kde však nevydržel dlouho a již v březnu 1815 opět táhl na Paříž. Napoleon byl finálně poražen 18. června 1815 v bitvě u Waterloo a uvězněn na ostrově Svatá Helena, kde také zemřel. Francie byla tedy bez panovníka, o jejích hranicích rozhodovaly okolní země a tím se morálně dostala zhruba do roku 1790.

1.1.1 Období Velké francouzské revoluce

Abychom řádně pochopili atmosféru a vývoj v 19. století ve Francii, musíme začít již u Ludvíka XVI., za jehož vlády vypukla Velká francouzská revoluce.

¹ MAUROIS, A. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 1994. ISBN 80-7106-098-4. Str. 280.

Ludvík XVI. byl panovník, který byl velmi nesmělý, neobratný, dával přednost lovu a dalším zábavám před spravováním své země, čímž si vysloužil posměch dvora a neúctu obyvatel. K jeho špatné pověsti také přispěly pomluvy o jeho ženě Marii Antoinettě, o níž se tvrdilo, že má spousty milenců. Sňatek s Ludvíkem XVI. byl však velmi důležitý z toho důvodu, že Francie byla považována za „nejbohatší a nejmocnější stát v Evropě a se svými pětadvaceti miliony obyvatel byla také největší.“²

Dlouholeté nesprávné nakládání se státními penězi vyústilo ve finanční krizi. Roku 1781 byla zveřejněna *Pokladní zpráva*, v níž se ukázala skutečná situace francouzského hospodářství, což vzbouřilo generální stavy, které se snažily domoci nějakých vysvětlení a získat větší kontrolu nad státními financemi. Tuto krizi chtěl Ludvík XVI. vyřešit absolutistickou monarchií. „Aby jeho akci předešel, vydal pařížský parlament výnos ze 3. května 1788, který připomínal, že Francie je království, jemuž vládne král podle zákonů; základním právem národa je svobodně odsouhlasit subsidie prostřednictvím pravidelně svolávaných generálních stavů. To znamenalo přelom.“³ Vznikly tzv. *Sešity stížností třech stavů*, tedy duchovenstva, šlechty a stavu třetího (zbylých obyvatel Francie).

Král nechal připravit vojenské oddíly na rozehnutí davu, který se sešel před branami Versailles. Část národní gardy v čele s Gilbertem du Motierem a markýzem de La Fayette se vzbouřila a namířila do Bastily, tehdejšího vězení, aby osvobodila 14. července 1789 všechny, kdo v ní byli věznění. Jednalo se především o jakousi symboliku nesouhlasu s jednáním krále, osvobození od starého režimu a tato událost je brána jako oficiální začátek Velké francouzské revoluce.⁴

Revoluce byla započata s ideály rovnosti před spravedlností, snahou o svobodu slova a vyznání, lidská práva, rozšíření volebního práva, práva na zdraví, blahobyt, vzdělání apod. Prvotně to měla být revoluce spíše právního charakteru, nakonec se z ní stala jedna z nejkrvavějších revolucí v historii.

² CADBURY, D. *Ztracený král Ludvík XVII: Tragický osud syna Marie Antoinetty*. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2004. ISBN 80-249-0428-4. Str. 19.

³ FERRO, M. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-888-8. Str. 154.

⁴ Tamtéž, str. 155 – 158.

Král Ludvík XVI. kapituloval, byl vyhnán z Paříže a tím se rozpoutala vlna absolutní nejistoty a strachu, která pronikla především na francouzský venkov. Rolníci začali napadat veškerou šlechtu, vyhánět ji z jejích zámků a pálili všechny dokumenty, které ji opravňovaly vlastnit pozemky. Byla zrušena robota, vrchnostenské soudy i cechy, všichni tedy začínali tzv. od nuly. Aristokratická společnost byla absolutně rozvrácena a šlechta se uchýlovala do okolních zemí.⁵

Této skutečnosti využili mnozí, kvůli svému postavení ve společnosti, bezvýznamní lidé. Jedním z nich byl právě i Balzacův otec, Bernard-François Balssa (obr. 1), který začal pracovat v oddělení zásobování a dodávek revoluční armády, dále jako první tajemník v bance. Díky tomu při narození svého syna Honora již patřil do vysoké buržoazie v Tours (Balzacovo rodiště).⁶

V Paříži se nepřestávaly řešit politické a právní problémy. Ústavodárné shromáždění se dohodlo, že pokud chtějí sepsat správnou ústavu, musí jí předcházet *Deklarace práv člověka a občana*. Tento postup vycházel z amerického systému vytváření ústavy, kde prvotně byla sepsána *Listina práv*. Veškeré vytvořené zákony musely prioritně vycházet právě z této *Deklarace*, kde byla zaručena rovnost veškerého obyvatelstva před právem nehledě na sociální rozdíly, platila presumpce nevinny apod. Její základní myšlenka, která byla v roce 1848 obohacena o právo na vzdělání a práci, se ve Francii užívá dodnes.⁷

Pařížská městská Komuna, která získala velkou moc po pádu Bastily, začala kritizovat umírněnost Zákonodárného shromáždění, jež prozatím stále tolerovalo krále. „Řečníci klubu jakobínů, Danton, Robespierre, Marat, stoupenci frakce brzy nato nazvané Hora, ze všech nejprudčeji pranýřují osoby, jež považují za odpovědné za situaci: girondisty, ty notáble, co udělali revoluci, ale nepřátelí se s lidem. Girondisté jsou revolucionáři zachovávající zákony, hnuší se jim výjimečná opatření...“⁸

⁵ FERRO, M., c. d., str. 158.

⁶ ZWEIG, S. *Balzac*. Praha: Odeon, 1976. Str. 11.

⁷ FERRO, M., c. d., str. 160 – 161.

⁸ Tamtéž, str. 167.

V sídle krále v Paříži, v Tuilerie, se poté strhl krvavý masakr a 10. srpna 1792 byl tedy den, kdy byla oficiálně svržena monarchie a začal se tak psát revoluční kalendář.

Byla to právě Komuna, která 12. srpna 1792 zakázala veškeré rojalistické noviny, aby král již nemohl být více podporován tiskem a nemohl tak být navrácen zpět k moci. Komuna však postupně ničila vše, co jen mohlo i minimálně podporovat svrženou monarchii. „Nyní stala se Komuna všemohoucí. Činnost její byla takřka křečovitá. Vězení byla naplněna odpůrci Komuny a zrádci vlasti a skoro nikdo se neodvážil k nějakému útoku proti sboru tak mocnému.“⁹

Od září roku 1792 vládl Francii tzv. Konvent, což bylo shromáždění s mocí zákonodárnou a výkonnou, za jehož období byl popraven král Ludvík XVI. a později jeho manželka Marie Antoinetta.

Následně započal tzv. Velký teror, kterému předsedal Výbor pro veřejné blaho, jímž byla provedena například dechristianizace národa a bylo jím prověřováno veškeré „neprůměrné“ obyvatelstvo, tedy příliš chudí, příliš bohatí, příliš populární, příliš nezúčastnění apod. Během tohoto období bylo zabito či popraveno celkem 16 600 obyvatel Francie a více jak půl milionu jich bylo zatčeno. Mezi těmito osobami byl i již zmiňovaný Robespierre a jemu blízcí.¹⁰

Reakcí na tento teror bylo zavedení Direktorია, v jehož čele se však objevovali téměř stejní politici či tyrani. Do toho zasáhl již tehdy úspěšný generál Napoleon Bonaparte. „Jako profesionální voják se domníval, že občanská společnost by mohla být řízena hierarchicky po vojenské linii. Muž mimořádné duševní síly, svrchovaně důvěřující vlastním schopnostem, hluboce přesvědčený, že má vždycky pravdu, netolerantní k opozici a puzený smyslem svého osudu, byl v podstatě sobecký, autoritativní a ambiciózní.“¹¹

⁹ ARBES, J. *Komuna neboli Obec pařížská*. Praha: Mladá fronta, 1950. Str. 9.

¹⁰ FERRO, M., c. d., str. 170 – 171.

¹¹ ELLIS, G. *Napoleon*. Praha: Nakladatelství PASEKA, 2001. ISBN 80-7185-405-0. Str. 11.

1.1.2 Napoleonova vláda

Osmnáctého brumairu roku VIII dle revolučního kalendáře (9. listopadu 1799) proběhl za Napoleonova vedení a podpory jeho mladšího bratra Luciena převrat. „Bonapartův státní převrat tak dovršil to, co 9. thermidor zahájil, protože proběhl ve jménu boje proti jakobínskému teroru. Ale znamenal rovněž vítězné proniknutí představitelů armády do politického života.“¹²

Bylo zahájeno období zvané Konzulát, které trvalo až do roku 1804. V tomto politickém zřízení rozhodovali celkem tři konzulové, z nichž vždy jeden byl sám Napoleon Bonaparte, který se později jmenoval konzulem doživotním. Zemí nadále zmítal neklid, za který mohly velké rozdíly mezi chudými a bohatými.

Vůdčí skupinou těchto odbojů byli tzv. šuani, kteří byli stoupenci obnovení monarchie. Nejsilnější a nejdůraznější uskupení se vytvořilo v bretaňském Vendée, o němž sepsal Honoré de Balzac svůj první skutečný román *Poslední šuan neboli Bretaň v roce 1800*. Do teoretických příprav zahrnul také pobyt u barona de Pommereul, přeživšího republikána z tažení proti šuanům, který mohl Balzacovi živě popsat události ze svého pohledu.¹³

Napoleon si velmi dobře uvědomoval moc tištěného slova a periodik, a tak nechal v roce 1800 zakázat šedesát ze sedmdesáti tří pařížských listů a zbytek podrobil velmi důsledné cenzuře. „V každém departementu bylo povoleno vydávat pouze jedny noviny a ty měly přetiskovat jen to, co vyšlo v pařížském listě *Le Moniteur*, císařském státním orgánu.“¹⁴

V roce 1801 znovu zavedl katolicismus, který měl nastolit mír v celé Francii. On sám byl pouze jakýmsi politickým katolíkem, ale tento fakt mu dopomohl ke korunovaci na císaře Francie. Sám si roku 1804 v Paříži v chrámu Notre-Dame položil korunu na hlavu a stal se císařem Napoleonem I.

Známým počinem Napoleona je jeho *Code Civil de Français*, Občanský zákoník, jehož tvorbu si přivlastnil zákonem z roku 1807.

¹² FERRO, M., c. d., str. 181.

¹³ ZWEIG, S., c. d., str. 78 – 80.

¹⁴ PROKOP, D. *Boj o média: Dějiny nového kritického myšlení o médiích*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0618-6. Str. 151.

V něm definoval například svobodu jedince, vztah mezi zákonem a jeho uplatňováním v praxi či dokonce rodinné vazby. Zákoník dále definoval práva nemanželských dětí, důvody rozvodu apod. Ve Francii platil v doplněné verzi téměř dvě stě let a inspiroval mnoho evropských zákoníků.¹⁵

Dál se Napoleon snažil získat nová území a vyrážel do bojů, v nichž byl převážně úspěšný. O několik let později však jeho sláva upadala, ani dobývání nových zemí za účelem rozšíření francouzského císařství se mu nedařilo. Prvotní obrovskou ztrátou pro jeho vojsko bylo tažení do Ruska, kde je posléze zastihl obrovský mráz a mnoho vojáků zde zahynulo. Další ranou bylo tažení do Německa, kde byl poražen, a ještě se za jeho zády domluvila vláda s okolními panovníky a odsunuli jej na ostrov Elba, kde měl spokojeně „vládnout“.¹⁶

Jelikož byla v tuto chvíli Francie bez hlavy státu, rozhodla se vláda o restauraci království a dosadila do čela bourbonského následovníka trůnu Ludvíka XVIII. Tato snaha byla obyvateli přijata velmi lhostejně.

Napoleon se však stále nevzdával myšlenky, že by mohl vládnout celé Evropě. Tak roku 1815 uprchl z ostrova Elba s několika věrnými a pokusil se získat zpátky ztracenou moc. V březnu t. r. se oficiálně zmocnil trůnu, ale jeho vláda vydržela pouze do června, kdy utřžil se svojí armádou porážku v bitvě u Waterloo. Tato etapa se nazývá „stodenním císařstvím“. Napoleon Bonaparte byl odeslán na ostrov Svatá Helena jako válečný zajatec, kde také 5. května 1821 zemřel.¹⁷

Období Velké francouzské revoluce a následného císařství tedy nepřinesly přílišné změny, ale spíše obrovské ztráty na životech, hlad, bídu a další finanční krizi. „Ve Francii celé století následující po roce 1789 žilo ve stínu Velké revoluce, jež zdánlivě nikdy plně nedospěla ke svému cíli.“¹⁸

Honoré de Balzac vyrůstal právě v období Napoleonovy vlády. Mezi lety 1807 a 1813 navštěvoval oratoriánskou kolejní školu (vyučovali zde světští kněží nevázáni klášterními sliby)¹⁹ ve Vendôme, městě zhruba 60 kilometrů

¹⁵ FERRO, M., c. d., str. 184 – 185.

¹⁶ Tamtéž, str. 191 – 194.

¹⁷ MAUROIS, A., c. d., str. 302 – 305.

¹⁸ FERRO, M., c. d., str. 155.

¹⁹ ZWEIG, S., c. d., str. 323.

od Tours směrem k Paříži. Byl zde často trestán za své očividné odmítání scholastické výchovy a způsobu vyučování. „Pokládali ho za tupého a líného, za vzpurného nebo snivého proto, že nedržel krok s ostatními – jsa hned za nimi pozadu, nebo skokem před nimi. Buď jak buď, na nikoho nedopadá metla krutěji než na něho.“²⁰

Důsledkem toho byly jeho špatné výsledky ve škole a touha po čtení zakázaných knih. V tomto období vznikla jakási jeho autobiografie *Ludvík Lambert*, která popisuje jeho život, tresty i průběh pobytu v kolejní škole.

1.1.3 Bourbonská restaurace a vláda Ludvíka Filipa

Některé z idejí Velké francouzské revoluce však byly splněny. Na politiku již bylo nahlíženo z jiných úhlů, vznikly ústavy a různé deklarace, které zajišťovaly alespoň částečnou svobodu lidu a jeho projevu. „Občanský zákoník se tak stal biblí režimu, plodem revoluce: stvrzuje osobní svobodu, rovnost před zákonem, svobodu práce, svobodu svědomí a samozřejmě svobodu státu. Právě proto se jeví jako symbol revoluce a stanovil základní pravidla moderní společnosti ve značné části Evropy.“²¹

Pod těmito ideami byla vedena nová generace k větší vzdělanosti, touze po vědění, tudíž se 19. století neslo v duchu vynálezů a velkého pokroku.

Tato generace žila ideami života v míru a naději, z čehož vznikl celý umělecký směr nazývaný romantismus. I Velká francouzská revoluce byla těmito dítky ukazována v lepším světle. Dále se více rozevřely pomyslné nůžky mezi politickými názory levice a pravice.

Král Karel X. nastoupil na trůn po svém bratru Ludvíkovi XVIII. Roku 1824 se snažil omezit svobody obyvatel a zrušit svobodu tisku. Žurnalisté a vydavatelé tisku okamžitě zareagovali a zvedla se vlna bouří a nevole, začali

²⁰ ZWEIG, S., c. d., str. 16.

²¹ FERRO, M., c. d., str. 199.

se stavět v ulicích barikády a tak v červenci roku 1830 opět vypukla další revoluce, která svrhla rod Bourbonů z trůnu.²²

Během této revoluce se utvořila podoba současné francouzské vlajky, tedy trikolory (zleva modrý, bílý a červený vertikální pruh), v jejíchž barvách šel do boje Ludvík Filip, vévoda Orleánský. Ten také nastoupil na místo Karla X a vedl až do roku 1848 tzv. červencovou monarchii. K pádu této monarchie přispěla další ekonomická krize (1846 – 1847), která byla zapříčiněna jak špatnou úrodou, velkými povodněmi, s tím spojeným hladomorem, tak i přílišnou nezaměstnaností.²³

V období Bourbonské restaurace tvořil Balzac především romány a povídky na objednávku, pod nimiž se podepisoval různými pseudonymy. Krátce podnikal a slávy nabyl až za vlády Ludvíka Filipa, kdy jej uznávala téměř celá Evropa. Jeho *La Comédie Humaine* (Lidská komedie) se zabývá rozborem a studiem společenských vztahů za Bourbonské restaurace i vlády vévody Orleánského, které však nevyobrazuje způsobem romantickým, ale naopak realistickým. „Logika konání vlastní každému charakteru se vždy prolíná se společenskou zákonitostí, historie se vkrádá do každého povahopisu. Společnost a společenské prostředí tvoří u Balzaca především lidé – nikoliv kulisovité rekvizity, ale lidé konkrétní a přesně vidění.“²⁴

Bezvýchodná situace sociálních problémů opět vyústila v revoluci, která započala v únoru 1848 a byla vyvolána tzv. romantiky, především liberály z deníku *Le National* a republikánskou stranou. Ti žádali spravedlnost, svobodu, demokracii a prohlášení republiky. Dosáhli zrušení trestu smrti za politická provinění, práva na práci a na vzdělání, snahy vlády o mír s celým světem a boje proti bídě. Romantická revoluce, která bojovala za moderní politiku, se však v červnu t. r. zvrhla na střet mezi chudými a bohatými, levicí a pravicí apod. Vyústěním této revoluce bylo prohlášení druhé republiky

²² KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny světové žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1989. 1. díl. ISBN 80-7077-216-6. Str. 258 – 259.

²³ FERRO, M., c. d., str. 204 – 208.

²⁴ FISCHER, J. O. A KOL. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století: 1789 – 1870*. Praha: Academia, 1966. Str. 403.

(trikolora se již stala oficiální vlajkou Francie), do jejíhož čela byl 10. prosince 1848 zvolen prezidentem Ludvík Napoleon, synovec Napoleona Bonaparte.²⁵

1.1.4 Technický pokrok 1. poloviny 19. století

První polovina 19. století je brána jako velmi pokroková a praktická. Došlo ke spojení vědy a jejího praktického využití. Vynálezy této doby nebyly pouze bezúčelné, ale hýbaly světem. Byly používány v běžném životě, čímž usnadnily práci všem lidem.

V tomto období se začal v Evropě využívat parní stroj, elektrický telegraf, žací stroj, šicí stroj, rozvíjelo se tkalcovství, chemický průmysl, začaly se objevovat na železnicích vlaky pro veřejnou přepravu osob apod. S tím také přišel rozvoj úvěrového bankovníctví, čehož hojně využil Honoré de Balzac ke svému podnikání. Toto konání jej dostalo do velkých a věčných dluhů a zadlužen také zemřel.²⁶

Významným vědním oborem ve zmíněném období byla matematika (r. 1810 vzniklo první odborné periodikum *Annales de mathématiques* – Kronika matematiky) a výzkum elektřiny.

K vývoji však došlo i v oblasti tiskařské, což bylo velmi zajímavé i pro Balzaca, který v jedné etapě svého života byl majitelem nakladatelství, tiskárny a slévárny písma. Narazil na novou technologii zvanou fonterreotypie, která zajišťovala rychlejší, jednodušší a masovější tisk.²⁷

Pokrok nešel zastavit. Jednalo se o ekonomickou a průmyslovou revoluci, z níž vznikla nová vrstva obyvatel a to dělnická.

²⁵ FERRO, M., c. d., str. 215 – 218.

²⁶ HUYGHE, R. A KOL. *Encyklopedie: Umění Nové doby*. Praha: Odeon, 1974. Str. 56.

²⁷ ZWEIG, S., c. d., str. 68.

1.1.5 Sociální problémy a dělnické revoluce

Dělnická třída byla nejprve vzkvétající, tu však později začali majitelé podniků „vykořisťovat“. Dělníci byli nuceni stěhovat se za prací a tím vznikalo i odlišné rozmístění obyvatel na území Francie.

Nejvíce průmyslovou oblastí bylo město Lyon, jehož dělníci se také prvně postavili proti utlačování ze strany majitelů podniků. Roku 1831 začali stávkovat a revoltovat kvůli vzrůstající chudobě a bídě. Ani výstavba hlavních železničních tratí Francie, která probíhala od roku 1842, nezachránila tuto situaci.

Rozvinuly se nové politické směry jako revoluční internacionalismus, jakási společenská organizace všech pracujících ze všech zemí, kteří byli radikálnější, reformní internacionalismus, u kterého se jednalo o mezinárodní spolupráci, jež by bojovala za stejnou životní úroveň dělníků, humanitární a pacifický internacionalismus, které hlásaly antimilitaristický odpor vůči národnímu uvědomění, a objevily se také různé anarchistické proudy.²⁸

„Díky pokrokům v průmyslu se dělníci budou odnárodňovat, avšak zůstanou příslušníky svého národa, dokud ve všech zemích nezbaví buržoazii její moci. Sami se tak stanou ztělesněním národa a úspěch této revoluce umožní internacionalismu a míru triumfovat.“²⁹

²⁸ FERRO, M., c. d., str. 208 – 211.

²⁹ Tamtéž, str. 210.

1.2 Historie umění ve Francii od konce 18. století do 1. poloviny 19. století

Umění bylo do poloviny 18. století vždy bráno jako určitá konstanta a umělecké slohy jaksi sjednocovaly Evropu. I přes všechny války, změny hranic i panovníků se udržely vždy delší čas. Vzhledem k vývoji a velkému pokroku, který proběhl právě na přelomu 18. a 19. století, se i tento zavedený „zvyk“ porušil.

Období přelomu 18. a 19. století a následujících věků je znakem pro slohovou nejednotu Evropy, rychlé proměňování různých stylů či jejich prolínání. Na konci 18. století se příliš zdobné rokoko, které bylo typickým slohem francouzských králů Ludvíka XV. a Ludvíka XVI., proměnilo v mnohem umírněnější styl klasicismus. Ten se inspiroval především v antickém období a jeho prvky byly spíše účelné, než zdobné.³⁰

Druhou vývojovou fází klasicismu byl empír (z francouzského l'empire – moc, císařství), který byl připisován Napoleonu Bonaparte. Styl byl značně ovlivněn jeho výpravou do Egypta, kde Napoleona uchvátila právě egyptská symbolika. Typická je kombinace barev zlaté, černé a bílé, také pompejská symbolika a vyobrazování zvířat, která symbolizovala sílu.³¹

Za Napoleonovy vlády byly objeveny Pompeje a Herkulaneo, započalo se s vykopávkami, tudíž se oživilo antické umění. Tím vznikala inspirace pro tehdejší umělce. Lidé se také začali věnovat opravám starých budov, např. Diokleciánova paláce ve Splitu.³²

Po skončení Napoleonovy vlády, tedy po roce 1815, nastupuje sloh zvaný romantismus. Klasicismus byl vytlačen pro svoji strohost a nemožnost se kreativně prosadit, oproti tomu nastoupil sloh založený na přehnaném citovém vnímání.

Romantismus se vyznačoval inspirací v dobách minulých, vznikala styl novorománský, novogotický apod. Častým jevem byl zájem o člověka

³⁰ HUYGHE, R. A KOL., c. d., str. 19 – 21.

³¹ KOCH, W. *Evropská architektura: Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*. 2. vyd. [Praha] : Euromedia Group – Universum, 2008. ISBN 978-80-242-2029-1.

³² HUYGHE, R. A KOL., c. d., str. 19 a 29.

a přírodu. Ne však o člověka běžného a všedního, ale o člověka nějakým způsobem vydeděného ze společnosti (tuláci, žebráci apod.). Ani příroda nebyla zobrazována klasicky, jednalo se spíše o přírodní živly, depresivně působící zhroucené stavby apod. Objevují se zde i motivy exotické a orientální.³³

Balzac měl téměř obsesi v kýchovitěm zařizování svých malých, ošklivých bytů. Není však příliš jasné, zda li se inspiroval v období předrevolučním nebo právě v romantismu. „Opatřování nábytku je pro něho po celý život rozkoší, a jako kolem každé své postavy v románech musí kombinovanými znalostmi architekta, čalouníka, krejčího, sběratele vybudovat pokoje, domy, zámky se všemi jednotlivostmi a maličkostmi, aby je viděl plasticky, tak potřebuje také pro sebe vlastní stylizovaný rámeček. [...] Ještě to nejsou italské bronzky, zlaté tabatěrky, znakem zdobené kočáry a všechny ony kokotsky přepychové zjemnělosti, kvůli nimž po dvacet let bude obětovat spánek svých nocí a podstatnou část svého zdraví.“³⁴

1.2.1 Umění klasicismu a empíru

Stavby, které vznikaly v klasicistním období, byly především účelné a oslavné. Stavěly se hlavně památníky a monumentální stavby. V období klasicismu a empíru se přejímal nejen vzhled antických budov, ale také techniky stavby. Byl zde patrný ideologický podnět (jak za Velké francouzské revoluce, tak za Napoleonova císařství), kdy se vzhlíželo k antickým civilizacím jako k jednotným, vyspělým, vzdělaným a velkým národům.

Významnou stavbou francouzského klasicismu je chrám sv. Jenovéfy v Paříži, zvaný *Panthéon* (obr. 2), jehož sloupy mají čistě funkční využití a přehnané zdobení zde již nevidíme.³⁵

³³ HUYGHE, R. A KOL., c. d., str. 38 – 39.

³⁴ ZWEIG, S., c. d., str. 75.

³⁵ RAEBURN, M. A KOL. *Dějiny architektury*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0185-0. Str. 193.

Nejznámější stavbou empíru je *Vítězný oblouk na náměstí Étoile*, dnes Charlese de Gaulla, který byl postaven na počest vítězství v bitvě u Slavkova a byl budován mezi lety 1806 a 1836.

Významným dvorním sochařem Napoleona Bonaparte byl Ital Antonio Canova, jež odmítl vedení École des Beaux-Arts (Škola výtvarných umění) a který se vryl do francouzské historie sochou Pauliny Bonapartové (obr. 3), sestry Napoleona, jíž vyobrazil jako polonahou Venuši ležící na lůžku. Ačkoliv není tato socha příliš originální a v podstatě absolutně kopíruje antický sloh, kvůli osobě, která byla takto portrétoována, se jí dostalo velkého uznání.

Období klasicismu a empíru nebylo ani pro malbu příliš kreativní. Protože nebyly dochovány žádné antické obrazy, malovaly se především antické sochy a budovy. Důležitá byla přesná malba, která co nejdůvěryhodněji připomínala daný objekt a v níž barvy nehrály významnou roli, pouze dokreslovaly skutečnou podobu. V této době vznikl tzv. akademismus, určitá uniformovanost tvorby umění vznikající především na akademické půdě.³⁶

Nejznámějším malířem této doby byl Napoleonův dvorní malíř Jacques-Louis David, který byl velmi ovlivněn Velkou francouzskou revolucí. Jedním z jeho nejznámějších děl je obraz *Zavražděný Marat* (1793, obr. 4), ve kterém je již značně cítit vliv realismus. Byl malířem tzv. dramatickým a vždy zobrazoval ve svých kresbách vrcholný okamžik dané situace, což potvrzuje například i jeho další obraz *Napoleonova korunovace*, který vznikl mezi lety 1805 a 1807.³⁷

1.2.2 Umění romantismu

Romantický architektonický sloh se vyznačoval tzv. historismem, tedy návratem a obnovováním středověkých slohů. Zřejmě nejoblíbenější byla novogotika (pseudogotika), někdy se stavělo také ve stylu neobaroka, neorenesance apod.

³⁶ ŠABOUK, S. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: ACADEMIA, 1975. Str. 6.

³⁷ RAEBURN, M. A KOL., c. d., str. 35 a 44.

Objevuje se i restaurátorská činnost, která je sice užitečná, ale mnohdy byly stavby či díla restaurovány pouze s ohledem na čistotu stylu a ne na osobitost architekta nebo malíře.³⁸

Sochařství bylo dlouho ovlivněno klasicismem především z toho důvodu, že sochaři většinou tvořili na zakázku a museli tak respektovat přání zadavatele. Romantismus se zde projevil tvořením různých soch a památníků na oslavu téměř čehokoliv. Hlavními zadavateli zakázek byla především města, obce, soudní orgány či stát.

Nejoriginálnějším sochařem této doby byl François Rude, který vytvořil jeden z reliéfů na *Vítězném oblouku na náměstí Étoile*. Rude se inspiroval vznikem budoucí francouzské státní hymny, reliéf tak byl nazván *Marseillaisa* (obr. 5). Jeho tvorba byla fúzí klasicismu, romantismu a následného realismu.³⁹

Malířství bylo nejkreativnějším odvětvím romantismu. Malíři se vymanili ze strohosti klasicismu a naopak vkládali do své tvorby někdy až přehnané emoce. Hlavním tématem byly krajiny jakkoliv poznamenané hrátkami přírody, důležitá byla dramatičnost díla. Vznikla tak barbizonská krajinkářská škola, jejíž malíři tvořili jak v plenéru, tak v ateliérech. Ta se stala inspirací pro impresionisty.⁴⁰

Prvním významným malířem ve Francii byl Théodore Géricault, jehož obrazy byly mnohdy hrůzostrašné či příliš ponuré. Hlavními tématy jeho děl byli koně, šílenci a gilotina. Nejslavnějším obrazem je však *Prám Medusy* (obr. 6), který byl inspirován skutečným ztroskotáním fregaty Méduse. Na tvorbu obrazu se dlouho připravoval jak rozhovory s přeživšími trosečníky, neustálým kreslením mrtvých těl z márnic, tak pozorováním moře. Obraz zdvihl ve své době značnou vlnu nevole.⁴¹

Další důležitou osobností tehdejší doby byl Eugène Delacroix, který se inspiroval hlavně ve středověkých legendách, mýtech, soudobé literatuře apod. Později se věnoval především orientálním a exotickým motivům. I když se sám za romantika nikdy nepokládal, stal se nejvýznamnějším představitelem

³⁸ RAEBURN, M. A KOL., c. d., str. 38 – 39.

³⁹ HUYGHE, R. A KOL., c. d., str. 63.

⁴⁰ ŠABOUK, S., c. d., str. 20.

⁴¹ Tamtéž, str. 120.

a průkopníkem tohoto stylu. „Ale jako romantik kladl Delacroix zvláštní důraz na vzrušení, vroucnost, nádheru, bezprostřednost a fantazii, i když si byl zároveň vědom toho, že je třeba něco znát a ovládat řemeslo.“⁴²

Eugène Delacroix byl také jedním z mnohých umělců, kteří portrétovali významné osoby současnosti včetně Balzaca (obr. 7), toho dále portrétovali např. Achille Devéria (obr. 8 – Balzac dvacetiletý), Hugův i Balzacův přítel Louis Boulanger (obr. 9 – Balzac třicetiletý), jehož portrét zaslal i paní Eveline Hanské, své budoucí ženě. „Ve chvíli, kdy Vám píšu, se asi ještě kocháte portrétem od Boulangera a já netrpělivě očekávám Váš svatosvatý soud o malířově díle.“⁴³

Zvěčnil jej také známý portrétista, tvůrce reliéfů a bust slavných osob David d'Angers (1843, obr. 10).

1.2.3 Vznik fotografie

V roce 1822 se objevila nová technika umění a to fotografie. Za tvůrce prvního trvanlivého fotografického snímku je považován Joseph-Nicéphor Niepce, který postupem času začal spolupracovat s malířem krajin Louisem Jacquesem Mandéem Daguerre a společně tuto technologii zdokonalili. „Poslanecká sněmovna mu blahopřáním vyslovila uznání za jeho daguerrotypii.“⁴⁴

Daguerrotyp, tedy postříbřená měděná deska, se vyvolával pomocí rtuťových par. Tento způsob nebyl příliš efektivní, a začal se tedy rozvíjet vynález Angličana Williama Henry Foxe Talbota. Z negativů se dal vytvořit neomezený počet pozitivů, což v daguerrotypii nebylo možné.⁴⁵

⁴² LYNTON, N. *Umění světa: Umění 19. a 20. století*. Praha: Artia, 1981. Str. 13.

⁴³ BALZAC, H. DE. *Stati a korespondence*. Praha: Odeon, 1988. Str. 382.

⁴⁴ HUYGHE, R., c. d., str. 57.

⁴⁵ Tamtéž, str. 68.

2. OSOBNOST HONORÉ DE BALZACA A JEHO MÍSTO VE FRANCOUZSKÉ LITERATUŘE. FRANCOUZSKÝ REALISMUS.

2.1 Historie francouzské literatury přelomu 18. a 19. století

S počátkem Velké francouzské revoluce došlo k určitému uvolnění jak mluveného, tak psaného slova. Postupně probíhala reorganizace divadelnictví, uměleckých prostor a byl dán podnět ke zřízení Národního ústavu hudby, kde později vznikla konzervatoř. Do tohoto období můžeme datovat i rozkvět bojové lyriky a především veřejného řečnictví.

Během revoluce vznikalo množství nových periodik. Sami novináři se naučili naslouchat masám lidu, pro něž psali pouze to, co chtěli obyvatelé Francie číst.

Revoluční literaturu a umění velmi ovlivňoval klasicismus, který se za pomoci citací řeckých a římských osobností a děl dostával jak do rétoriky, tak do divadel, básní, hymen apod.⁴⁶

2.1.1 Řečnictví

V období před Velkou francouzskou revolucí se řečnictví věnovali především advokáti, jelikož bylo součástí jejich povolání. Na ně však během revoluce navázali politici a posléze i aktivní měšťané. „Slovo našlo svůj životní smysl, snoubilo se s činem.“⁴⁷

Problémem bylo neustálé napodobování Cicera a dalších antických rétorů, do čehož však vstoupil se svým originálním postojem hlasatele veřejného mínění hrabě Honoré Riquetti de Mirabeau. Jeho nejslavnější projev

⁴⁶ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 18 – 20.

⁴⁷ Tamtéž, str. 19.

se uskutečnil dva dny po dobytí Bastily a zabýval se právem na shromáždění, které by mohlo odvolat ministry.⁴⁸

Antoine Barnave byl dalším výrazným řečníkem revolučního období, i když předstupoval především před politiky. Jeho projevy byly velmi dlouhé, což vycházelo z jeho právnické profese. Sepsal však jedno z prvních revolučních historiografických děl *Introduction à la Révolution française* (Úvod do francouzské revoluce).

Po již zmiňovaném povstání 10. srpna 1792 se revolučního řečnictví ujaly masy obyvatel. Neřečnili už jen vzdělaní jedinci, ale projevy se ujímali i obyčejní lidé. V rétorice se projevil vliv encyklopedistů a často byly využívány myšlenky Rousseaua, tedy protěžována obecná vůle a zájem. Hlavním polem působnosti řečníků se staly veřejné slavnosti.

Jakobínský rétor Georges-Jacques Danton byl znám svými bouřlivými, živými, improvizovanými a často neuspořádanými projevy. Jeho opakem byl Maximilien de Robespierre, jehož proslovy byli jasné, věcné, logické a mnohdy až direktivní. Ze začátku svého veřejného vystupování působil neobratně, ale pílí se dostal do čela Výboru veřejného blaha, kde hlásal o zásadách revoluční vlády, morálce politiky, náboženských, morálních a republikánských zásadách.⁴⁹

2.1.2 Revoluční žurnalistika

Do období Velké francouzské revoluce můžeme vsadit vznik francouzského politického novinářství a publicistiky, vzhledem k odstranění absolutismu a cenzury (v *Prohlášení práv* a v ústavách z let 1791 a 1793)⁵⁰.

Dříve se v novinách objevovaly informace především ze života dvora, života společenského či otázky literární a filosofické. V tomto období však bylo k nalezení na trhu velké množství politicky zaměřených listů

⁴⁸ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 22.

⁴⁹ ŠRÁMEK, J. *Dějiny francouzské literatury v kostce*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-240-7. Str. 120.

⁵⁰ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 150.

od konstitučně rojalistických po radikálně jakobínské. V průběhu května až prosince roku 1789 vzniklo okolo sto padesáti nových listů. Znamé předrevoluční listy jako *Gazette de France* (Francouzské noviny) a *Journal de Paris* (Pařížský deník) se s novou situací neuměly vyrovnat. *Gazette de France* stále informovaly o zahraničních událostech, *Journal de Paris* pokračoval s vydáváním informací o počasí, burze apod. Absolutně ignorovaly nastalou revoluční situaci ve Francii. *Journal de Paris* četli především finančníci a obchodníci.

Pro pokrokové čtenářstvo začaly vycházet *Gazette nationale* (Národní noviny), záhy přejmenovány na *Moniteur universel* (Univerzální rádce), který mapoval politické i hospodářské události a podával zprávy jak z celé Francie, tak především z Paříže a okolí. Z politických událostí se zde objevovaly především projevy poslanců a oficiální texty. Tento tisk četli především úředníci a střední buržoazie.⁵¹

Již zmiňovaný Mirabeau vydal v roce 1789 nejprve *Journal des États Généreux* (Deník ušlechtilých stavů), hned byl však přejmenován na *Lettres du Comte de Mirabeau à ses commettants* (Dopisy hraběte Mirabeaua jeho klientům). Do roku 1791 také vydával *Le Courrier de Provence* (Zpravodaj z Provence). Jeho girondistické snažení později reprezentovaly deníky *Patriote français* (Francouzský vlastenec) a *Courrier de Paris à Versailles et de Versailles à Paris* (Zpravodaj z Paříže do Versailles a z Versailles do Paříže).⁵²

Patriote français vydával Jean Pierre Brissot, jeden z nejnadanějších žurnalistů své doby, který působil i v Anglii a Americe. Nejprve se v deníku objevovaly pouze strohé informace, později se jednalo o jakýsi publicistický tisk.

Za prvního moderního politického novináře lze považovat Jeana-Paula Marata, který publikoval své myšlenky o novém politickém uspořádání Francie, jež však promýšlel již před vypuknutím revoluce. Tyto myšlenky poté jen aplikoval, rozvíjel a prověřoval, nijak však neupravoval. V září 1789 začal vydávat svůj list *Ami du peuple* (Přítel lidu) na podporu revoltujících mas,

⁵¹ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 154 – 156.

⁵² Tamtéž, str. 156.

který nejprve sám tvořil i redigoval, později do něj však přidával i dopisy čtenářů. Noviny obsahovaly především satirické rozbory nastalé situace, útočné komentáře a výzvy k akcím. I přes poměrně malý rozsah šesti stránek, působil tento list účelně a emotivně. Později musel Marat prchnout do Londýna. V roce 1792 se však vrátil a začal vydávat *Journal de la République française* (Deník Francouzské republiky). Byl neustále pronásledován girondisty a v červenci roku 1793 jakožto jakobínský žurnalista zavražděn.⁵³

Nejprve radikální a buřičský politický novinář Camille Desmoulins se postupem času stával umírněným jakobínem a začal vydávat listy *Révolutions de France et de Brabant* (Francouzské a brabantské revoluce) a *Le vieux cordelier* (Starý františkán). Tyto listy byly silně klasicistní, zvládl však do nich vložit dávku ironie a vtipu pomocí karikatur a fejetonů. Jednalo se především o tisk pro mladé lidi.

Levicový radikál a člen pařížské městské Komuny Jacques-René Hébert vydával velmi oblíbené noviny *Le Père Duchesne* (Otec Duchesne), které imponovaly širokým masám obyvatel. Otec Duchesne byl totiž figurou bodrého pařížského kamnáře, který komentoval veškeré dění na tehdejší veřejné scéně. Oblíbený byl především pro svoji hrubost a sarkasmus.⁵⁴

V září 1797 byla svoboda tisku omezena a veškeré noviny tak byly pod policejním dozorem. Přes čtyřicet listů bylo zakázáno a velké množství vydavatelů a redaktorů stíháno. Stejně jako v Anglii byla zavedena kolkovací daň, což výrazně zvedlo cenu veškerých novin.⁵⁵

2.1.3 Divadlo, revoluční píseň a poezie

Před Velkou francouzskou revolucí mělo vůdčí pozici v Paříži divadlo Théâtre-Français, později Comédie-Française, v němž vystupovali tzv. královští herci a jež bylo mnohými evropskými dvory napodobováno.

⁵³ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 27 – 29.

⁵⁴ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 158.

⁵⁵ Tamtéž, str. 166.

Roku 1791 byla zrušena královská cenzura, privilegia a monopoly některých divadel, čímž byla scéna zpřístupněna i masám, nejen šlechtě. V Paříži náhle vzniklo okolo padesáti nových divadel, která měla za úkol šířit myšlenky Velké revoluce a působit výchovně na diváka. Podněcovala se občanská ctnost, nenávisť k tyranům a vlastenecké hrdinství. „Divadla příliš dlouho sloužila tyranii; je třeba, aby konečně též sloužila svobodě...“⁵⁶

Společenské postavení herců se v tomto období velmi zlepšilo, byli bráni jako aktivizující a výchovná složka. Před představením i během přestávek se přednášelo nebo se zpívaly revoluční a vlastenecké písně a divadlo se začalo hrát i během veřejných oslav. Moc divadla si uvědomil i Výbor veřejného blaha, který založil Divadlo lidu, kde uváděli především výchovné hry a divadlo bylo zpřístupněno jednou za čas bezplatně.

Nejznámějším hercem a dramatikem přelomu století byl François-Joseph Talma, který působil na oficiální scéně a byl znám po celé Evropě. Po revoluci se již ve svém vystupování tolik nevěnoval klasickému přednesu, ale běžné mluvě. Jeho projev byl velmi citový, ale také nepostrádal určitou dramatickou kázeň. Balzac se ve svých statích zmiňuje o jeho výkonu: „Když Talma vyslovil určité slovo a naplnil duše dvou tisíc diváků tímž citem, pak bylo ono slovo jako obrovský symbol, spojovalo všechna umění. Jediným výrazem shrnovalo poezii epické situace. Každá obrazivost se v něm shledala s obrazem nebo s dějem, s ožvlými obrázky, s hlubokým citem. Umělecké dílo je tohle.“⁵⁷

Revoluční klasicismus se projevil ve tvorbě Marie-Josepha Chéniera, novináře, řečníka a politika, člena pařížské městské Komuny a Konventu. Jeho hry aktivně vystupovaly proti jakobínské diktatuře a tak byly později zakázány. Tvořil také písně a hymny, neboli básně hrdinské, kde význam byl spíše revolučně vlastenecký než sociální. Za Napoleonovy vlády byl striktně cenzurován.⁵⁸

⁵⁶ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 31.

⁵⁷ BALZAC, H. DE, c. d., str. 175.

⁵⁸ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 33 – 35.

V revolučním dramatu hrál největší roli lid a ne jedinec, jak tomu bývalo v dobách minulých. Během restaurace se také začaly objevovat nové žánry, mj. pantomima.

Ve třicátých letech 19. století se v bulvárních divadlech objevilo melodrama, které bylo zacíleno na citový účinek a bylo nazýváno uměním slz a kapesníků. Tyto hry byly plné zvrátů a kontrastů. Hlavními postavami byla tyranizovaná dívka, svůdce, zachránce a šašek. V oficiálních divadlech se hrála dramata romantická. Během čtyřicátých let se začala opět prosazovat klasicistní tragédie.

Velká francouzská revoluce podnítila také rozkvět masové revoluční písně. Tvořili nejen básníci, ale také běžní lidé. I když byla politická píseň součástí francouzského folklóru odjakživa, Velká revoluce zapříčinila její spontánní vznik. Písni byly komentovány občanské nepokoje, vlastenecké boje, objevovaly se v ní narážky na různé situace i na významné osobnosti. V období jakobínské diktatury byl vznik těchto písní nejintenzivnější, byly komentovány veškeré události od oblékání po zákony, dokonce i revoluční kalendář. Objevovaly se především písně bojovné a satirické.⁵⁹

Známým autorem písní této doby je Rouget de Lisle, který složil text i hudbu k bojovné písni *Marseillaisa* (obr. 11), jež se roku 1879 stala francouzskou hymnou. Do této písně vnikl cit širokých mas, atmosféra revolučních projevů a diskuzí. „Mohutný zpěv se velmi konkrétně a naléhavě obrací k Francouzům, jimž nepřítel přichází do náručí zardousit děti a družky, k dětem vlasti, jež uráží a ponižuje pouhá myšlenka na porobu a kteří jako jeden muž povstávají do zbraně.“⁶⁰ Za Napoleonova císařství i Bourbonské restaurace byla tato píseň zakázána a stala se tak hymnou revolucionářů a demokratů 19. století a to nejen ve Francii. S drobnými úpravami se zpívala i v dalších zemích Evropy.

Po Velké revoluci se rozmohly především písně zábavné, které byly zpívány v kavárnách, parcích a na dalších veřejných místech. Lidovým písničkářem porevolučního období byl Pierre-Jean de Béranger, který vycházel ve své tvorbě z minulosti a dával jim osobitý ráz. Pro své neuctivé písně o králi

⁵⁹ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 46 – 48.

⁶⁰ Tamtéž, str. 51.

a senátorech byl cenzurován. Za restaurace parodoval královský dvůr, církve aj. a v jeho písničkách se objevovali šašci, psi, policie, udavači, zbabělci či prodejní poslanci. Tvořil také vlastenecké písničky, v nichž zmiňoval jakousi napoleonskou legendu, bojové písničky a vkládal do veršů epické příběhy a děje. Jeho refrény byly velmi snadno zapamatovatelné a tak se šířily mezi lidem. Za červencové monarchie odešel zklamán do ústraní.⁶¹

Balzac se ve své korespondenci vyjadřuje k Bérangerovi s velkým obdivem. V dopise z 9. ledna 1831 se věnuje srovnávání dob minulých a pokládá si mnohé filosofické otázky. „A pro půvabného a filozofického pěvce Bérangera nenaleznete v oněch pokryteckých dnech, kdy píseň směřovala k cynismu, předchůdce ani jediného.“⁶²

Vliv klasicismu byl patrný i v poezii. Vznikaly především ódy a hymny, kde byla vzývána občanská statečnost, svoboda, rozum a odsuzována monarchie. Hymny se psaly především na téma revoluce, mládí, rovnosti apod.

Bratr dramatika Marie-Josepha Chéniera, André, tvořil poezii také pod vlivem klasicismu, později byl však brán romantiky jako jejich předchůdce. Akademičnost dokázal oživit osobitou lyričností a smyslností. Podporoval konstituční monarchii a hanil radikální revoluční hnutí. Především se živil jako novinář a jeho poezie vycházela až po jeho smrti. Roku 1794 byl popraven za své protirevoluční názory.⁶³

2.1.4 Sociální myšlení

Ateista a revolucionář Pierre-Sylvain Maréchal byl jedním z nejvlivnějších publicistů a spisovatelů Velké revoluce. Spolupracoval na vytvoření revolučního kalendáře a redigoval velmi úspěšný týdeník *Les Révolutions de Paris* (Pařížské revoluce), který vycházel v nákladu 200 000 výtisků. Odsuzoval majetkovou a politickou nerovnost za absolutismu,

⁶¹ FRYČER, M. *Slovník francouzský písničích spisovatelů*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2. Str. 128 – 129.

⁶² BALZAC, H. DE, c. d., str. 191.

⁶³ ŠRÁMEK, J., c. d., str. 122 – 123.

což vedlo i k redigování listu *Le Manifeste des égaux* (Manifest rovných). Byl velmi úzce spjat s Babeufem.⁶⁴

Nejvýraznější osobou revolučního období, která se zabývala sociální otázkou, byl François-Noël Babeuf. Pocházel z chudé rodiny, což ho inspirovalo k tomu, aby se věnoval otázkám rovnosti od narození, rozdělení půdy a odmítání soukromého vlastnictví. Vydával deník *Journal de la liberté de presse* (Deník svobody tisku), který časem přejmenoval na *Le Tribun du peuple* (Tribuna lidu). Deník se věnoval problematice lidových vrstev (chudí versus bohatí) a později byl zakázán. Babeuf odešel do ilegality, byl však odhalen a posléze popraven.⁶⁵

V první polovině 19. století se v sociálním myšlení objevily utopistické ideály. Nejprve se hledaly příčiny Velké francouzské revoluce a v popředí se tak dostávalo dějepiscectví, které však nebylo ovlivněno církví a mohlo tak zaujmout kritický postoj k minulosti.

Základy moderní historiografie položila liberální historická škola, která vnímala majetkovou situaci lidu a odkrývala vazby společenského vývoje. Adolphe Thiers byl prvním historikem, který souhrnně vylíčil průběh Velké revoluce ve svém díle *Histoire de la Révolution française*. Měl sklony k jednoduchosti a jasnosti projevu a snažil se zachytit historii bez osobního zaujetí.⁶⁶

S nástupem nového režimu se také utvářelo nové sociální myšlení. Na povrch vystoupily problémy sociální, ekonomické a morální. Tím vznikaly i kriticko-utopistické teorie.

Hrabě Claude-Henri de Saint-Simon se zabýval otázkou nadvlády průmyslníků a po roce 1816 začal vydávat sborník *L'Industrie*, kde hlásal, že průmysl je základem společenského pokroku. Od roku 1819 vydával *L'Organisateur*, jehož hlavní myšlenkou byla nenahraditelnost průmyslníků ve společnosti. Jeho žáci se sdružovali okolo časopisu *Le Producteur* a *Le Globe*, tak pokračovali v uchování jeho teorií.⁶⁷

⁶⁴ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 42 – 45.

⁶⁵ Tamtéž, c. d., str. 57 – 58.

⁶⁶ FRYČER, M. A KOL., c. d., str. 684 – 685.

⁶⁷ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 155 – 157.

Dalším kriticko-utopistickým socialistou byl Charles Fourier, satirický kritik, který cestoval po celé Evropě a otevřeně vystupoval proti jakobínské diktatuře. Zabýval se životními poměry, lidskou prací a technickými vynálezy. Sám se angažoval v meteorologii, zemědělství, fyziologii apod. Předmětem jeho zkoumání byla také burza, etické vztahy, výchova, rodinné právo a postavení ženy ve společnosti. Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století byl ve Francii velmi uznáván a v některých jeho dílech můžeme nalézt základy charakterů a společnosti, kterou Balzac ve svých románech popisuje.⁶⁸ Jeho žáci se sdružovali okolo časopisů *La Phalange* (Falanga) a *La Reforme industrielle*.

Od těchto dvou autorů se rozvinuly teoretické směry saint-simonismus a fourierismus, které se však stále nedovedly přiblížit dělnickému hnutí.

Félicité-Robert de Lamennais vytvořil teorii křesťanského socialismu, v němž se střetávala filosofie a křesťanství. Vydával časopis *L'Avenir* (Budoucnost), jehož motto bylo „Bůh a Svoboda“. Obhajoval socialistický pokrok, ale kvůli své otevřenosti se dostal do konfliktu s církví. I přes své socialistické myšlenky hájil soukromé vlastnictví. Velmi ovlivnil spisovatelku George Sandovou.⁶⁹

Filosof Auguste Comte viděl cestu ke zdárné budoucnosti v saint-simonovské teorii, na níž však nahlížel pozitivisticky. Vnesl by do společnosti pořádek pomocí empirických zásad, které vydal ve svém šestisvazkovém díle *Kurz pozitivní filosofie*. Jeho teorie byla velmi populární jak mezi vědci, kritiky, tak i spisovateli. Prvně zavedl pojem sociologie.⁷⁰

2.1.5 Romantismus

Na počátku 19. století vznikaly dva protichůdné literární směry, romantismus a kritický realismus. Romantismus vycházel z nesouladu s novou

⁶⁸ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 157 – 160.

⁶⁹ Tamtéž, str. 167 – 170.

⁷⁰ MILIČKA, K. *Od realismu po modernu: Světová literatura 3*. Praha: BARONET, 2002. ISBN 80-7214-515-0. Str. 21 – 22.

dobou, která se neukázala být natolik perspektivní, jak slibovaly ideály Velké francouzské revoluce. Romantici tak začali odmítat skutečnost a unikali buď do minulosti, nebo vysněné budoucnosti. Často tvořili až literaturu fantastickou. Pasivní postoj romantiků se vyznačoval izolací od skutečnosti, únikem do vlastního světa snů, a aktivní burcoval k činům, tedy revolučním protestům. Během Napoleonova císařství byla vyžadována literatura oslavná, která měla dána svá pravidla.

V období července 1823 až června 1824 vycházel časopis *La Muse Française* (Francouzská múza), který byl rojalisticky zaměřen a podporoval vládnoucí monarchii. V září 1824 začal vycházet *Le Globe*, jež odmítal akademismus a napodobování německého romantismu. Boj za svobodu veškerého umění a za právo vyjadřovat své pocity byl podporován většinou umělců tehdejší doby.⁷¹

Mezi průkopníky romantismu patřil François-René vicomte de Chateaubriand, jehož tvorba byla typická steskem po časech minulých a příklonem ke katolické víře. Velmi skepticky analyzoval svoji dobu, reagoval na události a radil se k pasivním romantikům. Ze začátku podporoval Napoleonovy snahy, později však vyjádřil značné zklamání. Jeho psychologický životopis *Mémoires d'Ouvre-Tombe* (Paměti ze záhrobí) vydával Émile de Girardin na pokračování ve svém listu *La Presse*. „Pochmurná epopej jednoho zrodu, zrodu moderní doby. Na vrcholu tohoto obrovského plátna, konfrontace, záhrobí, mimočasu, dvou osudů, dvou géníů, dvou bolestných porodníků budoucnosti: Chateaubrianda a Bonaparta, básníka a muže činu, pána nad slovy a pána nad násilím.“⁷²

Germaine de Staël byla další průkopnicí romantismu, která však podporovala myšlenku konstituční monarchie, jakýsi liberální kompromis. Zdůrazňovala důležitost originality nového umění a odmítala inspiraci klasickými autory. V období Napoleonovy vlády byla její literatura zakázána a ona v exilu ve Švýcarsku vytvořila protibonapartistický klub. Napoleon ji

⁷¹ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 185 – 193.

⁷² LEPAPE, P. *Země literatury: Od Štrasburských přísah do Sartrova pohřbu*. Brno: Host, 2006. ISBN 978-80-7294-218-3. Str. 296.

kritizoval nepřímo prostřednictvím tisku, podíl na tom měl i již zmiňovaný Chateaubriand.⁷³

Po roce 1830, kdy byly zrušeny normy omezující slovník literátů, se najednou autoři museli vyrovnat s náhlou svobodou slova. Svoji tvorbu zacílili na sociální problémy pod vlivy saint-simonismu a fourierismu, které řešili vytvořením vysněných ideálních hrdinů, vztahů a citů. Subjektivně pojímali skutečnost, projevil se tak citový odpor k pravdě, tvořili utopistické teorie, nebo se naopak stahovali do vnitřního snění a prožitků.

Jeden z vůdčích romantiků počátečního období Charles Nodier založil první literární kroužek romantiků a do své tvorby zasazoval především rozpolcené hrdiny. Dle Balzacovy korespondence se s ním často setkával, není však příliš jasné, zda li byli přátelé či je spojovala pouze jakási kolegiálníta. V dopisech paní Hanské se zmiňuje především o Nodierově lenosti a bouřlivém životě: „O Nodierovi se Vám radši zmiňovat nebudu, nechci Vám brát iluze; jeho umělecké vrtochy jsou skvrnou na čistém štítě mužné zdrženlivosti.“⁷⁴ Z korespondence však také vyplývá, že se navštěvovali: „Než pojedu do Ženevy, rád bych oplatil Nodierovi večeři a nemůže být jiná než skvělá; musím tedy pracovat nejen na nezbytnou přepychovou okázalost, ale i na nezbytný přepych svého života.“⁷⁵

Romantický básník Alphonse de Lamartine tvořil v duchu pseudoklasicismu a deskriptivní poezie, používal motivy intimní lásky a hoře, náboženství a mystiky smrti. Vydával časopis *Le Bien Public* (Dobrá společnost), díky němuž si uvědomil, že přichází doba mas. Dále publikoval v *La Presse* své důvěrné vzpomínky a od roku 1856 vydával měsíčník *Cours familier de littérature* (Seznámení s literaturou), kde tiskl črty, eseje a nekrology. Již ve své době byl uznáván po celé Evropě. „Lamartine je nadaný člověk, uznávají ho až daleko za hranicemi i námořníci Severu.“⁷⁶

Nejvýraznější osobou francouzského romantismu byl beze sporu Victor Hugo, který se setkával s ostatními literáty své doby především v Nodierově

⁷³ LEPAPE, P., c. d., str. 300 – 307.

⁷⁴ BALZAC, H. DE, c. d., str. 299.

⁷⁵ Tamtéž, str. 320 – 321.

⁷⁶ Tamtéž, str. 441.

salonu a brával zde inspiraci ke své tvorbě. Ve svých dílech popisoval jak nenaplněné, tragické osudy hlavních hrdinů, tak historický vývoj 19. století. Dopomohl demokratizaci literatury tím, že používal i zakázaná slova a byl tak považován za odvážného autora. Mezi lety 1819 a 1821 vydával se svým bratrem čtrnáctideník *Le Conservateur littéraire* (Ochránce literatury), kde tiskli básně, kritiky a recenze. Později také publikoval své kritické stati v *La Muse Française*.⁷⁷ Balzac Hugova díla povětšinou hodnotil kladně, jediný problém viděl v nepravdivosti, což bylo hlavním rozdílem mezi romantismem a realismem. Často se o něm zmiňuje v dopisech paní Eveline Hanské, kde na její vyžádání v červencovém dopise roku 1840 přikládá Hugův popis: „Victor Hugo je muž navýsost duchaplný; ducha má v sobě stejně tolik jako poezie. Rozhovor s ním je okouzující, tak trochu à la Humboldt, ale v dokonalejším provedení, a také trochu více připustí ke slovu druhého. [...] Mnoho svých kvalit, sil a schopností promrhal v životě, který vede; v milování byl přeborníkem.“⁷⁸

Za nejsubjektivnějšího romantika byl považován Alfred de Musset, který psal velmi spontánně a citově. Užíval motiv rozervané lásky, nešťastných osudů lidí, kteří hledají lásku a jejich duše hyne v sobeckém a ziskuchtivém světě. „Navzdory svému mládí už je p. Alfred de Musset ostříleným borcem. V sedmi či osmi osmerkových svazcích, ve verších, próze i dialozích, se už střetl s řadou námětů, řadou manýr, řadou koncepcí.“⁷⁹

Autorkou sociálně orientovaného romantismu byla George Sandová, jíž zval Balzac „kamarádem Georgem.“ Ve svých dílech i korespondenci o sobě psala v mužském rodě. Způsobem lidových vyprávěčů tvořila vesnické romány a podporovala levicové socialisty (jak literárně, tak finančně). Redigovala republikánský věstník *Bulletin de la République* a vydávala vlastní list *La Cause du peuple* (Věc lidu), ten však vyšel pouze třikrát vzhledem k nedostatku financí. V roce 1857 vydala v listu *La Presse* svůj protivatikánský a protiklerikální román *La Daniella*.⁸⁰

⁷⁷ LEPAPE, P., c. d., str. 322 – 334.

⁷⁸ BALZAC, H. DE, c. d., str. 406.

⁷⁹ Tamtéž, str. 243.

⁸⁰ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 284 – 293.

Nedílnou součástí romantické literatury byly tzv. černé romány. Rozmach tohoto stylu byl zaznamenán do dvacátých let 19. století a pod jeho vlivem tvořili zprvu i Hugo, Balzac, Nodier apod. Klasické schéma pronásledované dívky, svůdce a zachránce bylo vkládáno do napjatých až hrůzostrašných situací, udržela se tím tak čtenářova pozornost. Balzac v tomto období poznal mladého spisovatele, spíše nadaného podnikatele, Augusta le Pointevina de l'Égreville, který objevil Balzacův talent. V tomto období se již Balzac musel uživit sám, tak začal tvořit právě tyto černé romány na zakázku. Pointevin sháněl zákazníky a dodával náměty, Balzac je rozepisoval do příběhů. Ze začátku nejčastěji vystupoval pod pseudonymem Lord R'hoone (přesmyčka Honoré), později založil vlastní firmu na výrobu románů pod jménem Horace de Saint-Aubin.⁸¹

Jelikož byl neustále vázán nakladatelskými smlouvami a termíny, nebyl v tomto období příliš šťasten, neměl téměř žádný osobní život. „Mám hlad a nic ho nepřichází ukojit. Co chci? Ptačí mléko, protože mám jen dvě vášně, lásku a slávu, a ani jedna není ještě ukojena, a také nebude. Kromě toho jsem postrkován, svázán, nesvoboden.“⁸²

V první polovině 19. století také vznikl tzv. roman-feuilleton (fejton, nebo li podčárník). Prvně byl tento termín spojen s listem *Journal des Débats* (Debatní deník) již okolo roku 1800, do praxe však přišel až roku 1836, kdy Émile de Girardin hodlal vydávat romány na pokračování v zamýšleném listu *La Presse*. O tři měsíce ho však předběhl vydavatel Dutacque v listu *Le Siècle*, když v srpnu začal vydávat španělský román *Život Lazarilla z Tormesu* na pokračování. Tento tah zvyšoval náklad novin i počet čtenářů.⁸³

Hlavními tvůrci roman-feuilletonu byli Eugène Sue a Frédéric Soulié, kteří si tak vydobyli velkou slávu. Byli obdivováni jak čtenáři, tak soudobými literáty, jelikož zobrazovali skutečnost, kterou si měšťané žádali. Vrchol tohoto žánru spadl těsně před únor 1848.

Alexandre Dumas starší tvořil sentimentálně sociální drama, jehož typickým rysem byla zábavnost, nenáročnost, dobrodružství. Zobrazoval pocity

⁸¹ ZWEIG, S., c. d., str. 39 – 42.

⁸² BALZAC, H. DE, c. d., str. 259.

⁸³ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 303.

a smutky své generace. Ačkoliv spolupracoval s historiky, vymýšlel si fiktivní příběhy, které obohacoval o jiskřivé dialogy. Ve 30. letech začal také psát roman-feuilleton a vlastnil podobnou „továrnu na romány“ jako Balzac. Je tvůrcem známých příběhů o třech mušketýrech a hraběti Monte-Cristovi.⁸⁴

Druhá romantická generace nesla název Mladá Francie. Tito autoři však již nebyli proroky či bojovníky, ale profesionálními literáty. Mnozí se nehodlali přizpůsobit společnosti a ztotožňovali se se svými postavami. Nejreprezentativnějším mladofrancouzem byl Théophile Gautier, který se zmítal mezi malířstvím a literaturou. Měl velký cit pro formu, estetiku a barvy. Byl blízkým přítelem Balzaca a Baudelaira.

Balzac cítil ke Gautierovi opravdu velké přátelství a byl jedním z mála mužských přátel, které Balzac měl. I o svém vážném stavu na sklonku svého života podává Gautierovi zprávy – dopis z 20. června 1850: „Můj milý Théophile, srdečně Vám děkuji za laskavý zájem, který jste o mne projevil. [...] Dnes mne přešla bronchitida a jaterní obtíže. Takže jsem se vylepšil, a proto se zítra pustí do léčení skutečné vážné choroby, která sídlí v srdci a plicích. Dávají mi velkou naději na uzdravení, musím však setrvat beze slova a bez pohybu jako mumie; a tak mám zůstat nejméně dva měsíce. Tahle zdravotní zpráva je splátka Vašemu přátelství, které je mi o to cennější, že mne lékařská fakulta odsoudila k samotě. Pokud ještě přijdete, dejte mi dopředu vědět den a hodinu, abych měl tu radost přijmout a užít si Vás, kterého jsem už neviděl takovou dobu! Srdečně Váš de Balzac. Nemohu ani číst, ani psát – diktuji.“⁸⁵

2.2 Francouzský realismus

Kritický realismus se formoval velmi nenápadně za první Bourbonské restaurace a postupem času ovlivnil vývoj v celé Evropě. Spočíval v jakémisi nezúčastněném posouzení a odsouzení doby. Nejednalo se o strohé popisy

⁸⁴ FRYČER, M. A KOL., c. d., str. 253 – 254.

⁸⁵ BALZAC, H. DE, c. d., str. 494.

událostí, ale hledaly se příčiny a souvislosti ovlivnění jedince prostředím. Vycházel z psychologie a rozvoje osobnosti, která se nevyvíjela sama o sobě, ale v kontextu společnosti. „Kritický realismus tak dokázal skutečnost zobrazit, aniž ji schvaluje, a protestovat proti ní, aniž z ní uniká.“⁸⁶ Objevuje se zde také motiv prolnutí bohatého měšťanstva a zchudlé šlechty.

Po červencové revoluci roku 1830 byl dán podnět k rozvoji realismu, jelikož se začaly odkrývat nastolené společenské vztahy, protiklady porevoluční epochy, sociální problematika, svoboda a možnost podnikání a bezohlednost doby.

Tvůrčí metoda kritického realismu byla v uchopení smyslu současnosti ve své podstatě, hledání zákonitostí v chaosu, nastolení nového společenského řádu v ekonomické, lidské, morální i citové rovině. Člověk byl uvězněn uprostřed společnosti, která ho formovala a tak se utvářely dobové literární typy. Standardizovaná metoda tvorby nebyla, a ačkoliv Balzac i Stendhal tvořili rozdílným způsobem, docházeli ke stejným závěrům. „Pro kritické realisty je člověk, opakujme, bytostí společenskou, nikoli jen individuálně biologickou nebo jen individuálně psychologickou.“⁸⁷

Jedná se tedy o jakýsi přepis skutečnosti ve své nepoetické a všední podobě, který však není zobecněn, ale naopak konkretizován na určitých typech osob. Tyto typy však nebyly nijak normovány, což dodávalo i dostatečnou možnost kreativního vyjádření autorů. Balzac vsouval historické informace do kontextu svých příběhů, pozoroval společnost, Stendhal užíval psychologie a zkušeností z vlastního bouřlivého života.

Henri Beyle, píšící pod pseudonymem Stendhal, je uznáván jako největší realistický romanopisec společně s Balzacement. Byl vášnivým diskutérem, psal recenze do anglických časopisů a sledoval kulturní dění francouzské společnosti. Romány začal tvořit až koncem 20. let 19. století, byl v nich cítit jeho odpor k náboženství a královládě. Jeho kritický pohled na společnost byl značně promyšlený a vědomý. „Hlavním cílem umění je působit na diváky a čtenáře, zaujmout je a otrást jimi.“⁸⁸

⁸⁶ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 72.

⁸⁷ Tamtéž, str. 369.

⁸⁸ Tamtéž, str. 385.

Upřednostňoval myšlenky před krásou slov a znázorňoval konflikty hrdinů především v jejich nitru. Kriticky soudil maloměšťáctví, tudíž nebyl ve své době příliš oblíben. Balzac si však jeho díla velmi cenil, udržoval s ním korespondenční styk a navzájem si hodnotili svá díla. „Pan Beyle, známější pod pseudonymem Stendhal, je podle mého mínění jedním z nejvýznačnějších mistrů myšlenkové literatury.“⁸⁹

Žák Stendhala, Prosper Mérimée, ve svých dílech zdůrazňoval rozumovou kázeň, přesnost, jasnost, odpor k mystice. Ironizoval přežitky a předsudky společnosti. Svoji tvorbu zasazoval do období restaurace, psal tedy historické romány, a jeho hrdinové bývali nepochopeni. Svě novely publikoval v *Revue de Paris* a některá svá díla tiskl v Balzacově tiskárně. V dnešní době je jeho nejznámějším dílem *Carmen*, podle níž byla stvořena stále hraná opera.⁹⁰

2.2.1 Realistické črty, satirické frašky a karikatury

S rozvojem kritického realismu je velmi úzce spjat vývoj črty, tedy scény ze života, a karikatury jak psané, tak kreslené. Ironizovaly se politické i sociální problémy. Tento vývoj šel ruku v ruce s vývojem žurnalistiky a publicistiky. Začal se rozlišovat život na venkově, na malém městě a ve velkoměstě.

Jako další žánr vznikaly tzv. fyziologie, jakési studie, které se vždy zaměřovaly na určité místo či společenskou vrstvu, např. fyziologie krejčího, měšťáka, studenta, grizetky, pařížských čtvrtí, kaváren apod.

Vznikaly také čistě karikaturistické časopisy – *La Caricature* (obr. 12), do nějž Balzac několik let přispíval, *Le Charivari* (Povyk) – a malé almanachy či sborníky (cca 120 stran), na nichž se podílelo vždy několik autorů.⁹¹

⁸⁹ BALZAC, H. DE. *Balzac a Stendhal o realismu*. Praha: Československý spisovatel, 1950. Str. 19.

⁹⁰ LAGARDE, A., MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha: Garamond, 2008. ISBN 978-80-7407-026-6. Str. 347 – 348.

⁹¹ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 467 – 469.

Zakladatel dvou výše zmíněných časopisů, Charles Philipon, sám tvořil mnohé črty a výtvarné karikatury. Významným kreslířem, karikaturistou, literátem a hercem byl Henri Monnier. Jeho perokresby se zaměřovaly na typy, mravy, záliby a vkus pařížského měšťanstva. Vytvořil fiktivní postavu *Josepha Prudhomme*, klasického měšťana (obr. 13).⁹²

Další typickou maloměšťáckou osobu vytvořil herec a dramatik Frédéric Lemaître. Jednalo se o postavu podvodníka *Roberta Macaira*, kterého ztvárňoval v divadle a podpořil tak rozkvět komediálně nevázané frašky. Lemaître byl Balzacův přítel a tak se mu také snažil pomoci tím, že hrál v některých jeho dramatech. V případě březnové premiéry *Vautrina* v roce 1840 však Lemaître svoji moc na divadelní scéně přecenil: „Při čtvrtém jednání propukne bouře nevole. K vystoupení Vautrina jako mexického generála zvolil si Frédéric Lemaître paruku, jež se podezřele podobá čupřině Ludvíka Filipa. Někteří rojalisté začnou pískat, princ Orleánský demonstrativně opustí svou lóži a představení skončí za pusté vřavy. Nazítří zakáže král hru, jejíž provádění Balzac nikdy neměl dovolit.“⁹³

Na postavě *Roberta Macaira* (obr. 14) spolupracoval také Balzacův přítel, který tvořil mnohé ilustrace i do jeho literárních děl, Honoré Daumier, uznávaný malíř a sochař. Jeho hlavním zaměstnáním byla tvorba karikatur do *La Caricature* a později do *Le Charivari*. Tvořil karikatury nejen známých osobností, ale také politiků, za což byl často pronásledován.⁹⁴

2.3 Honoré de Balzac

Honoré de Balzac byl výjimečným spisovatelem. Během svého života vytvořil nespočet románů a novel, které všechny vycházely ze skutečného života a společenských vztahů tehdejší doby. Jeho životním cílem bylo vytvořit systematický obraz společnosti se všemi jejími klady i zápory.

⁹² FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 472 – 474.

⁹³ ZWEIG, S., c. d., str. 240.

⁹⁴ ŠABOUK, S., c. d., str. 74 – 75.

Tento obraz tvořil pomocí charakteristických postav, jejichž vlastnosti i minulost ovlivňovaly začlenění do společenských tříd, kde se dále tyto postavy vyvíjely. Vše bylo psáno mistrným jazykem formou románů a jeho smysl pro užívání správných a výstižných slov byl až neuvěřitelný.

Postavy jeho románů nebyly pouze klasické prototypy lidí, ale ukazoval na nich i psychologický vliv prostředí, do něž se dostaly. „Balzacovský popis, jakkoli často obšírný a detailní, nebývá samoučelným popisem pro popis; prostředí, jak již víme, není jen nutnou kulisou děje. Balzacovy popisy v ději hrají, popisem věcí jsou odhalovány vztahy hlubší.“⁹⁵

2.3.1 Osobní život

Honoré de Balzac se narodil 20. května 1799 ve středofrancouzském městě Tours jako nejstarší ze čtyř dětí. Jeho matka Anne-Charlotte-Laure (obr. 15) se intenzivně věnovala okultním vědám, což Balzaca ovlivnilo v jeho chápání společnosti a těmto vědám se také později intenzivně věnoval (magie, freneologický výklad charakteru dle tvaru lebky apod.).

Se sestrou Laurou, narozenou jako druhé dítě manželů Balzacových, si Honoré vytvořil velmi hluboký a důvěrný vztah již od útlého dětství. „Má-li Honoré jakékoli trápení, sestřin úsměv ho ukonejší. Když si Laura stěžuje na nějaké bebíčko, Honoré ji vezme do náruče a utiňuje ji.“⁹⁶

Jeho otec Bernard-François Balssa získal těsně před revolucí práci jako královský úředník a během Velké francouzské revoluce se vypracoval na vedoucího zásobování severní armády, díky čemuž značně zbohatl. Stal se tedy předlohou postav zbohatlých měšťanů, kteří své jmění získali právě díky Velké revoluci. Balzac tak mohl pozorovat veškeré nečestné praktiky při obchodování přímo ve své rodině.

Balzacova matka, o více než třicet let mladší než její manžel, byla velmi citlivá a po smrti svého prvního dítěte (ještě před Honorém) odmítla vychovávat prvorozeného syna i dceru Lauru, další dva potomky naopak příliš

⁹⁵ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 436.

⁹⁶ TROYAT, H. *Balzac*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0684-0. Str. 13.

rozmazlovala. Do čtyř let Honoré svoji matku téměř ani neznal, jelikož vyrůstal u své kojné mimo dům rodičů. Poté za nimi chodil na nedělní obědy a měl dovoleno se věnovat i svým sourozencům.⁹⁷

Z jeho korespondence je patrné, že ani ve vyšším věku vztah mezi ním a matkou nebyl v pořádku, i když by si to velice přál. Kladla na něj vysoké nároky a stále se mu snažila radit i v oblasti literární. „A není přece možné, abych ve chvílích odpočinku zase něco psal. Milá maminko, tohle musí být mezi námi jasné jednou provždy, jinak mi nezbude nic jiného než přerušit styk úplně.“⁹⁸

V sedmi letech nastoupil Balzac do již zmiňované školy ve Vendôme, kde se později psychicky zhroutil a vrátil se k rodině do Tours.

Na konci roku 1814 odešla celá Balzacova rodina do Paříže, kde Honoré nejprve dostudoval internátní školu (opět nežil s rodinou) a poté začal na přání rodičů studovat práva. Pobyt v Lapîtreově internátní škole je zobrazován v jeho díle *Šagrénová růže*.

Od roku 1816 působil jako písař u rodinného přítele advokáta a po dvou letech začal pracovat v notářské kanceláři. Z těchto zkušeností opět čerpal náměty pro charakteristiky svých postav (právnícké „kličky“ apod.). V této etapě svého života začal Balzac tvořit své prvotiny a byl přesvědčen o svém spisovatelském nadání, o čemž však jeho rodina nechtěla ani slyšet.

Na jaře 1819 se postavil své rodině a získal od otce dvouletou lhůtu, během níž měl prokázat, že je schopen se uživit jako spisovatel. Rodina se kvůli finančním potížím odstěhovala na předměstí Paříže do Villeparisis, ale Honoré zůstal ve městě. Objevil tak prvně, co znamená samostatný studentský život. Stále měl však oporu v rodinném příteli Théodoru Dablinovi, který mu po celý život finančně vypomáhal a stal se i předlohou pro Balzacovy postavy poctivého maloměšťáka.⁹⁹

V tomto období napsal slabou tragédii *Cromwell*, která byla rodinou i přáteli naprosto odsouzena. Balzac se však nevzdával a začal tvořit

⁹⁷ ZWEIG, S., c. d., str. 14.

⁹⁸ BALZAC, H. DE, c. d. (*Stati a korespondence*), str. 280.

⁹⁹ ZWEIG, S., c. d., str. 20 – 24 a 30 – 31.

na objednávku již zmiňované černé romány. Tato díla jsou spíše brána jako způsob, kterým se učil romanopisecké technice.¹⁰⁰

Za podpory své první lásky, milenky a patronky, Madame de Berny, se snažil vymanit z nakladatelských smluv založením vlastního nakladatelství. Jeho cílem bylo vydávat všechny knihy klasických autorů, např. Molièra a La Fontaina, v jediném svazku. Nikdo však nejevil o tyto knihy zájem, jelikož byly tištěny narychlo, na špatném papíře, malým písmem. Blížil se úpadek jeho nakladatelství, tak se rozhodl pořídit si vlastní tiskárnu a dohlížet na vše osobně. K získání licence i financí mu dopomohla opět Madame de Berny.

Madame de Berny byla sousedkou jeho rodiny ve Villeparisis, matkou devíti dětí a v době jejich seznámení jí bylo 45 let. Honoré u ní našel vše, co se mu od matky nedostávalo. Zamíloval se. „Když jste se mi zjevila, šířila jste kolem sebe ono kouzlo utrpení vyvěrajícího ze srdce, a já miluji všechny nešťastné bytosti. Očarovala mne Vaše melancholie, uchvátil mne Váš smutek a od okamžiku, kdy mi bylo dopřáno okusit půvabů Vašeho důvtipu, nemohu od sladké vzpomínky na Vás odpoutat mysl.“¹⁰¹ Madame de Berny jej zpočátku odmítala, ale nakonec mu podlehla a stali se tak na dlouhá léta milenci.

Balzac ve své tiskárně přijímal veškeré zakázky, aby tak zaplatil dluhy, ale to se mu nikdy nepovedlo. Toto jeho životní období je vylíčeno ve *Ztracených iluzích* a díle *Dům u pálkující kočky*.

Přišla tedy ještě hlubší finanční krize, ale Balzac opět zareagoval rozšířením svého podniku, pořídil si slévárnu písma. Tento počin již byl však opravdu nešťastný a zdálo se, že bude muset vyhlásit úpadek. Matka v rámci zachování dobrého jména rodiny zařídila u rodinného přítele tichou likvidaci. Ve svých 29 letech byl tedy velmi zadlužen a rodině i Madame de Berny dlužil téměř sto tisíc franků.¹⁰²

Tato skutečnost značně ovlivnila jeho tvorbu, stal se z něj tvrdý realista, který ve svých románech poukazuje na důležitost materiálního světa. Sociální

¹⁰⁰ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 404.

¹⁰¹ BALZAC, H. DE, c. d. (*Statí a korespondence*), str. 260.

¹⁰² ZWEIG, S., c. d., str. 63 – 72.

souvislosti, které popisuje, vycházejí z jeho vlastní zkušenosti, jež je dotvořena jeho obrazotvorností.

Balzac byl stále pronásledován věřiteli a policií, tak se uchýlil k Henrimu de Latoucheovi, tehdejšímu hledači talentů (byl patronem André Chéniera a milencem spisovatelky Marceliny Desbordes-Valmorové). Později si na nové příjmení své sestry Laury (Surville) pronajal byt, o němž věděli pouze nejbližší přátelé.

I přes své neuvěřitelné dluhy se nezbavil posedlosti v zařizování interiérů, tudíž byl jeho byt honosně zařízen. Jediná místnost, která musela vždy zůstat téměř prázdná, byla jeho pracovna. „Pracovna zůstává mnišská a zůstane mnišská navěky: malý stůl, který s pověřčivou příchýlností stěhuje s sebou z bytu do bytu, svícen na svíčky (Balzac pracuje hlavně v noci), skříň na papíry a rukopisy.“¹⁰³

Rok 1829 můžeme brát jako určitý mezník v jeho literární tvorbě. Vydal román *Les Chouans* (Šuani), který se posléze stal součástí *La Comédie Humaine* (Lidské komedie). Poté začal Balzac tvořit velké množství kvalitních děl, která jsou uvedena v následující podkapitole. Mnohé z nich vycházely formou roman-feuilletonu na pokračování v různých periodikách.

Balzac nebyl jen tvůrcem románů, novel a dramát, ale také uznávaným žurnalistou, psal črty, fyziologie, portréty a kritiky. Přispíval do *Le Voleur*, *Silhouette*, *La Caricature*, *La Mode*, *Revue de Paris* apod.

Velmi intenzivní korespondenční vztah jej poutal se Stendhalem, na jehož díla psal často kritiky. Uznání a obdiv Stendhal vyjadřoval nejen ve svých dopisech adresovaných Balzacovi: „Včera večer jsem byl, vážený pane, velmi překvapen. Domnívám se, že nikdy nebyl nikdo takto posouzen v nějaké revue, a k tomu nejlepším soudcem ve svém oboru. Bylo Vám líto sirotka, opuštěného uprostřed ulice. Není nic snazšího, vážený pane, než Vám napsat zdvořilý dopis, jak to Vy a já dovedeme. Ale protože Váš způsob je jedinečný, chtěl bych Vás napodobit a odpovědět Vám upřímným dopisem. Přijměte mé díky ještě více za své rady než za chválu.“¹⁰⁴

¹⁰³ ZWEIG, S., c. d., str. 75.

¹⁰⁴ BALZAC, H. de, c. d. (*Balzac a Stendhal o realismu*), str. 97.

Od Madame de Berny a své nové přítelkyně vévodkyně d'Abrantès získával náměty na knihu *Fyziologie manželství*, která je sepsána humorným způsobem. Od této chvíle podporovaly Balzaca především ženy, jelikož se dokázal vcítit do jejich nevýhodného postavení ve společnosti a začal tak tvořit romány s modelem tzv. nepochopené ženy. Od tohoto období měl spousty milenek, především starší a vdané ženy.

Díky tomuto proslavení byl znám po celé Evropě, revue a časopisy se o něj téměř přetahovaly, dostal se do mnohých literárních salónů tehdejší doby a seznámil se tak např. s Delfínou de Girardin (dříve Gayovou), Victorem Hugem, Lamartinem apod.¹⁰⁵

Ve společnosti byl však značně nemotorný, začal používat šlechtický přídomek „de“ a snažil se vystupovat jako muž z aristokratických kruhů. Vzhledem k jeho mohutné stavbě těla i bodré povaze to však působilo spíše komicky. Jeho slovní projev byl výjimečný, ale svým vzezřením stále působil jako obyčejný člověk. „Marný a prolhaný je proto každý pokus vykládat Balzacovu geniálnost z jeho tváře. Sochař David d'Angers se o to pokusil: přehnal výšku jeho čela a vytesal na něm vyčnělé hrboly, jako by se mozek prodíral obalem lebky.“¹⁰⁶

Ani oblečení neuměl zvolit tak, aby nepůsobilo směšně. „Barevné sladění jeho fraku a kalhot vhání Delacroixe v zoufalství; a co je platný zlatý lorňon, když nehty, které jej drží, jsou špinavé, když nezavázané tkaničky u střevíců plandají na hedvábných punčochách...“¹⁰⁷

Balzac sám si uvědomil, že do aristokratické společnosti asi nezapadne, a tak se začal oblékat ještě výstředněji. Opatřil si silnou hůl posázenou tyrkysy (obr. 16), která dokonce inspirovala Delfínu de Girardin k napsání románu *Hůl pana Balzaca*.

Poslední významnou láskou v jeho životě byla polská šlechtična paní Eveline Hanská (obr. 17), se kterou udržoval korespondenční vztah již od roku 1832. Ta mu poslala na začátku roku obdivný anonymní dopis jakožto „cizinka,“ tím vzbudila Balzacův zájem. Odepsal ji prostřednictvím *La Gazette*

¹⁰⁵ ZWEIG, S., c. d., str. 81 – 86.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 90.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 105 – 106.

de France. Korespondence pokračovala a později mu paní Hanská odhalila svoji totožnost.¹⁰⁸

Již v roce 1833 se tajně setkali ve Švýcarsku, kam Balzac cestoval pod cizím jménem. Ze záznamů, které se dochovaly, je patrné, že neměli příliš času, aby byli o samotě, tak Balzac bavil i jejího muže a neteř. Jeho city však nijak neochladly. „Kdybych Ti tak mohl zůstat půlden u nohou, s hlavou zabořenou do klína, nádherně snít, něžně a lenivě Ti vyprávět, co mi běží hlavou, anebo mlčky líbat Tvoje šaty; Bože můj, kdybych si tak s Tebou mohl volně hrát jako dítě s matkou, to by byl nádherný den; ach moje nemilovanější Evo, světlo mých dní, záře mých nocí, má naděje, má bohyně, láska moje jediná, kdy Tě zase spatřím?“¹⁰⁹

Poté, co paní Hanska ovdověla, ji Balzac několikrát navštívil v Rusku a hodlal se s ní také oženit. Po několika nepodařených pokusech se vzali až chvíli před jeho smrtí. Přivezl paní Hanskou do svého domu v Paříži v rue de Fortunée. Krátce na to, dne 18. srpna 1850, však Balzac zemřel, bylo mu 51 let. „Neustále splácuje dluhy a hnán vidinou literární i společenské slávy, udřel se Balzac k smrti. Životopisci uvádějí fakta o jeho tvůrčím vypjetí a přepracování i o nadměrném užívání kávy, které mu umožňovalo dočasně vydržet nadlidskou práci.“¹¹⁰

Honoré de Balzac byl za účasti mnoha literátů (Victor Hugo pronesl hlavní smuteční řeč) a slavných osob pohřben na pařížském hřbitově Père-Lachaise. „Řekl jsem již při jiné bolestné příležitosti a budu to znovu a znovu opakovat: není to noc – je to světlo. Není to nicota – je to věčnost. Není to konec – je to začátek.“¹¹¹

¹⁰⁸ TROYAT, H., c. d., str. 143 – 145.

¹⁰⁹ BALZAC, H. DE, c. d. (*Stati a korespondence*), str. 328.

¹¹⁰ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 405.

¹¹¹ ZWEIG, S., c. d., str. 316.

2.3.2 Dílo

V prvopočátcích své tvorby byl republikánem a v průběhu let 1832 a 1833 své smýšlení obrátil k roajalismu (nebyl však nijak ortodoxním roajalistou).

Roku 1835 odkoupil upadající časopis *La Chronique de Paris* a se svými společníky vydával dvakrát týdně v tomto listu různé novely, zahraniční zprávy, ale i politické články. Po dvou letech však tento časopis skončil.

Roku 1840 založil vlastní měsíčník o 125 stranách *Revue parisienne* (Pařížský časopis) za podpory Armanda Dutacqa, který však vycházel pouze tři měsíce vzhledem k nedostatku financí.¹¹²

Koncem 30. a v průběhu 40. let 19. století se Balzac snažil psát divadelní hry, které však byly kritiky naprosto odmítány. Chtěl se také stát členem Akademie, ale hlas pro přijetí získal vždy jen od Victora Huga a některého z jeho přátel. V prosinci roku 1843 napsal Nodierovi, který ho chtěl v Akademii podpořit: „Milý příteli Nodiere, jsem si natolik jist, že je má finanční situace důvodem odporu Akademie k mé osobě, že Vás musím s hlubokou bolestí poprosit, abyste svého vlivu užil ve prospěch někoho jiného. Jestliže mému zvolení do Akademie brání teď ta nejčestnější bída, nebudu se o ně ucházet ani v okamžiku, kdy se na mne Štěstěna usměje. Píšu v tomto smyslu našemu společnému příteli Victoru Hugovi, který se za mne staví.“¹¹³

Balzac nebyl jen mistrem pera, ale také velmi systematickým člověkem, o čemž vypovídá i jeho dílo. Původním Balzacovým úmyslem bylo stvořit dílo, které podává systematický obraz tehdejší společnosti. Tím dílem se měla stát již zmiňovaná *Lidská komedie*.

Jeho záměrem bylo vytvořit 137 svazkové dílo, stihl však „pouze“ něco přes devadesát románů a povídek. *Lidskou komedii* rozdělil do tří hlavních dílů – *Études de mœurs* (Studie mravů), *Études philosophiques* (Studie filosofické) a *Études analytiques* (Studie analytické). Balzac použil okolo 2500 fiktivních i historických postav, jejichž život byl ovlivněn jak společenským postavením,

¹¹² TROYAT, H., c. d., str. 260 – 261.

¹¹³ BALZAC, H. DE, c. d. (*Stati a korespondence*), str. 429.

tak náhodou i vlastní inteligencí. „Aby mohl vystihnout typické rysy, hodlá zachytit společnost v celé souvislosti, ve styku a vztazích lidí, v neustálém shonu a vývoji.“¹¹⁴

Jakousi kostrou *Lidské komedie*, především *Studie mravů*, byly romány *Le Père Goriot* (Otec Goriot, 1834), *Illusions perdues* (Ztracené iluze, 1836 - 42) a *Splendeurs et miseres des courtisanes* (Lesk a bída kurtizán, 1838 a 1844 - 46).

Studie mravů byly dále rozděleny do šesti podskupin – *Scènes de la vie privée* (Scény ze života soukromého), *Scènes de la vie de province* (Scény ze života provinčního), *Scènes de la vie parisienne* (Scény ze života pařížského), *Scènes de la vie politique* (Scény ze života politického), *Scènes de la vie militaire* (Scény ze života vojenského) a *Scènes de la vie de campagne* (Scény ze života venkovského). Můžeme tedy vidět, že jeho dílo vlastně mapovalo celý francouzský národ.

Balzac do *Scén ze života soukromého* zařadil romány a povídky *La Maison du Chat qui pelote* (Dům u pálkující kočky, 1830), *Gobseck* (1830), *La Femme de trente ans* (Třicetiletá, 1831 - 32 a 1835), *Le Colonel Chabert* (Plukovník Chabert, 1832), *La Messe de l'athée* (Mše ateistova, 1836), *L'Interdiction* (Kuratela, 1836), *Un début dans la vie* (Vstup do života, 1842), *Une Fille d'Ève* (Dcera Evina, 1838 - 39), *Une double famille* (Dvojí rodina, 1830) apod.

Ve *Scénách ze života provinčního* se kromě *Evženie Grandetové* (1833) a *Ztracených iluzí* objevuje trilogie *Les Célibataires* (Svobodní), kterou tvoří *Pierrette* (Petříčka, 1840), *Le Curé de Tours* (Farář tourský, 1832) a *Ménage de garçon* (Mládenecká domácnost, 1841), *Le Cabinet des antiques* (Kabinet starožitností, 1836 – 38), *Le Lys dans la vallée* (Lilie z údolí, 1835), cyklus *Les Parisiens en province* (Pařížané v provincii) tvořený *L'illustre Gaudissart* (Slavný Gaudissart, 1833) a *La Muse du département* (Okresní múza, 1843). Do této podskupiny chtěl také zařadit trilogii *Les Rivalités* (Soupeření), z něhož však napsal pouze román *La Vieille Fille* (Stará panna, 1836).

¹¹⁴ ZWEIG, S., c. d., str. 409.

Do *Scén ze života pařížského* se řadí příběhy *Histoire des treize: Ferragus* (Historie třinácti, 1833), *La Duchesse de Langeais* (Vévodkyně z Langeais, 1833), *La Fille aux yeux d'or* (Dívka se zlatýma očima, 1834), román *Histoire de la grandeur et de la décadence de César Birotteau* (Velikost a pád Césara Birroteaua, 1837), *La Maison Nucingen* (Bankovní dům Nucingen, 1838), črtu *Les Comédiens sans le savoir* (Bezděční herci, 1846), také již zmiňovaný román *Lesk a bída kurtizán* a sérii *Les Parents pauvres* (Chudí příbuzní) – *La Cousine Bette* (Sestřenice Běta, 1846) a *Le Cousin Pons* (Bratranec Pons, 1847).

Scény ze života vojenského tvoří jediný již zmiňovaný román *Šuani*, jelikož Balzac nestihl napsat zamýšlených 25 historických románů o bojích francouzské armády po celém světě.

Scény ze života politického obsahují jen dvě díla, *Une ténébreuse affaire* (Temná historie, 1841) a nedokončené *Le Député d'Arcis* (Poslanec z Arcisu, 1847).

Poslední podkapitolu, *Scény ze života venkovského*, tvoří díla *Le Médecin de campagne* (Venkovský lékař, 1833), *Le Curé de village* (Vesnický farář, 1839) a *Les Paysans* (Venkované, 1844).

Druhý díl *Lidské komedie*, tedy *Studie filosofické*, tvoří *Le Peau de chagrin* (Oslí kůže, 1830, 1834, 1837 a 1846), *Melmoth reconcilié* (Usmířený Melmoth, 1835), *L'Auberge rouge* (Červená hospoda, 1831), *La Recherche de l'Absolu* (Hledání absolutna, 1834), *Louis Lambert* (1832), *Séraphita* (1835), povídka *Le Chef-d'œuvre inconnu* (Neznámé arcidílo, 1830 – 32), *L'Enfant maudit* (Prokleté dítě, 1831) a *Maître Cornélius* (Mistr Cornelius, 1831).

Studie analytické, třetí díl *Lidské komedie*, měly být jakýmsi zobecněním předešlých dvou dílů a měly být tvořeny tehdy oblíbenými fyziologiemi. Však jediná, která zastupuje tento díl, je *La Physiologie du mariage* (Fyziologie manželství, od 1825).

Ačkoliv se může zdát, že je toto dílo tvořeno spoustou odlišných románů a povídek, mnohé postavy propojují na sobě zdánlivě nezávislé příběhy. Balzac se natolik ztotožňoval se světem, který tvořil, že údajně

v okamžicích, kdy umíral, žádal o zavolání lékaře Bianchona, jenž však byl pouze postavou z jeho románů.¹¹⁵

Typickým prvkem Balzacova románu jsou velmi konkrétní popisy jak míst, osob, tak i nálad a nastolených společenských vztahů. Balzac věnoval každé, i zdánlivě nepodstatné, osobě určitý prostor, kde ji rozebral po fyzické i psychické stránce (a tato osoba mohla zásadně pozměnit děj románu). Velmi důkladně popisoval také prostředí, v němž se osoba pohybovala a které tak dotvářelo pomocí drobných detailů její charakter. Mnohým čtenářům i kritikům se může zdát tato technika příliš zdoluhavá, ale po dočtení románu zapadne člověku vše do sebe a i po dlouhé době si mohou čtenáři tyto detaily vybavit. „Za pomoci bohatého a konkrétního jazyka Balzac detailně zkoumá a pravým jménem nazývá věci, odborné pojmy a lidské vztahy své doby.“¹¹⁶

Balzac netvořil pouze romány a povídky zařazené do *Lidské komedie*, ale také rozmané *Les Contes drolatiques* (Žertovné povídky, 1832, 1833, 1837), což bylo dílo obsahující desítky povídek, a divadelní hry. Úspěchu v divadle však nikdy nedosáhl, proti jeho hrám zasahovala cenzura i policie. Realismus zde nebyl žádán. Navíc bylo velmi obtížné přenést již zmiňovanou Balzacovu popisnost na divadelní prkna.

Svoji dramatickou prvotinu *L'École des ménages* (Škola rodinného života) napsal v roce 1839 a ta byla shledána příliš nedynamickou. Další hra *Vautrin* (1840) byla příliš melodramatická a největším propadem tohoto období byl *Les Ressources de Quinola* (Quinolův důvtip, 1840). Ke konci svého života, roku 1848, ještě vytvořil dvě dramatická díla, rodinnou tragédii *La Marâtre* (Macecha) a satirickou komedii *Le Faiseur* (Spekulant – později nazvána Mercadet), která se však hrála až po jeho smrti a to značně zkrácená a přepracovaná.¹¹⁷

¹¹⁵ FISCHER, J. O. A KOL., c. d., str. 405 – 408.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 440 – 441.

¹¹⁷ ZWEIG, S., c. d., str. 235 – 240, 294 a 300.

3. Román Stará panna, výsledek spolupráce mezi Honoré de Balzacem a Émilem de Girardinem. Émile de Girardin jako představitel reformního úsilí ve francouzském tisku.

3.1 Román Stará panna

Román *La Vieille Fille* (Stará panna) napsal Balzac na objednávku Émila de Girardina, vydavatele listu *La Presse*.

Příběh se odehrává v Aleçonu, malém městečku ležícím zhruba 200 kilometrů západně od Paříže, přibližně okolo roku 1816. Jedná se o klasické malé město, kde žijí veškeré vrstvy obyvatel, všichni se znají a vzájemně navštěvují. Balzac zde ukazuje svět, v němž bohatší měšťané se kříží s chudou šlechtou a získávají tak lepší pozici ve společnosti.

Ústředními postavami jsou: ona stará panna, vdavekchtivá slečna Cormonová, o jejíž ruku soupeří starší rytíř de Valois a měšťan zbohatlý během Velké francouzské revoluce pan du Bousquier. Jak je však zvykem u Balzacových románů, i zde je množství drobnějších postav, které významně zasahují do vývoje celého příběhu.

Úvodem Balzac čtenáře seznamuje s chudým šlechticem rytířem de Valois, jehož zvyky, charakter i vzezření rozepisuje, jak je pro něj typické, absolutně do detailu. Rytíř de Valois byl uznávanou alečonskou postavou, žijící ve skromném bytě nad prádelnou paní Lardotové. Byl velmi společenský, zdvořilý, galantní, postavy hubené, ale vždy přiměřeně oblečené. Díky svému ubytování měl vždy své svršky perfektně upravené. Pravidelně večeřel mimo svůj byt u nějaké z alečonských významných rodin a bavil společnost svými příběhy či postřehy. Uznáván byl také pro své hráčské umění v karty. Byl také jakýmsi patronem a důvěrníkem žen, které pracovaly v prádelně. Pro jeho moudrost a citlivé vyjadřování jej mnohé vyhledávaly, když potřebovaly rady do života. „Chudý rytíř de Valois si ze svého dřívějšího života zachoval

potřebu být galantním ochráncem žen, kterou se šlechtici kdysi vyznačovali.“¹¹⁸

První vedlejší postavou, která se v příběhu objevuje, je prادلena Zuzana, která byla jedna z jeho nejoblíbenějších přítelkyň. Tato žena kyprých tvarů byla velmi vtipná a ctižádostivá grizetka, jež údajně otěhotněla.

Pan du Bousquier se pohyboval na rozhraní mezi alečonskými měšťany a venkovskou šlechtou. Byl to člověk podnikavý, který se během Velké revoluce živil jako dodavatel potravin pro armádu (tato postava jako by byla psána podle Balzacova otce). Oblékal se velmi nemoderně, byl to člověk spíše rozumově než citově založený, postavy mohutné a svalnaté. „Du Bousquier se jako všichni lidé, u nichž převládá rozum, ve svých nenávislných citech podobal tichému potůčku, nepatrnému, avšak nikdy nevysychajícímu.“¹¹⁹

Vdova Gransonová, pokladní Spolku pro ochranu matek, a její syn Athanasius jsou dalšími obyvateli Aleçonu, kteří se pohybují v kruzích okolo slečny Cormonové. Athanasius Granson byl velmi vyzáblý a chudý mladík, jež se z neuvědomělé vypočítavosti zamiloval do své příbuzné, starší slečny Cormonové (motiv lásky mladého muže ke starší ženě vychází z Balzacova vztahu s paní de Berny). Jeho matka na něm vše poznala a nenápadně jej podporovala, jelikož si uvědomovala výhodu tohoto sňatku.

Hlavní postava tohoto románu, tedy Réza Marie Viktorie Cormonová, která žila se svým strýcem a poručníkem, panem de Sponde, v domě, jenž byl jejím dědictvím. Dům byl obrovský, a proto přitahoval takové množství nápadníků. Slečna Cormonová pořádala pravidelně každou středu velké obědy pro místní společnost, kde se scházeli významní lidé z Aleçonu včetně rytíře de Valois, pana du Bousquiera a rodiny Gransonovy. Toužila se provdat za člověka, který by ji miloval ne pro její bohatství, ale pro její charakter, který však nebyl příliš výjimečný. Mívala kdysi mnoho nápadníků, ale žádný se jí nezdál dost dobrý. „Ctižádost staré panny pramenila z nejjemnějších ženských citů. Zamýšlela odměnit svého milence odhalením tisíce drobných ctností

¹¹⁸ BALZAC, H. DE. *Kabinet starožitností : Stará panna : Quinolův důvtip : Macecha: Spekulant*. 1. vyd. XVIII. svazek. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. Str. 169.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 177.

po svatbě, tak jako jiné ženy odhalují tisíce chyb, jež byly předtím pečlivě skrývaly.“¹²⁰

Byla to žena kyprých tvarů s krásnými dlouhými kaštanovými vlasy, a pokud byla upravena a v plesových šatech, dalo se o ní říci, že je krásná. Pohodlným životem však její postava téměř ztratila tvar, takže se o ni nápadníci zajímali především kvůli bohatství. Stala se také předsedkyní Spolku pro ochranu matek.

V jejím domě žili ještě tři služebníci. Jacquelin, sluha působící v domě přes dvacet let a starající se o praktické věci, Josetta, pomocnice a služka slečny Cormonové, a nakonec kuchařka Marietta. Za důležitou součást domu se také brala osmnáctiletá klisna Penelopa, v níž slečna Cormonová vložila svůj mateřský cit. Tato klisna ji čtyřikrát do roka vozila na venkov do slečnina dvora Prébaudetu.

Samotný příběh začíná ve chvíli, kdy grizetka Zuzana přijde za rytířem de Valois žádat o radu, co si má počít se svým těhotenstvím. Ten jí poradí důmyslný plán, který by ho mohl zbavit jeho soka v lásce ke slečně Cormonové. Měla by navštívit pana du Bousquiera a přesvědčit ho, že dítě je jeho. Zuzana jej různými lstmi přesvědčí a nakonec z něj vymámí peníze na odjezd do Paříže, kde by mohla zatajit své údajné těhotenství. Jelikož je du Bousquier lakomý, Zuzana od něj nedostane tolik peněz, kolik původně chtěla. Tak se vydá za vdovou Gransonovou a tam od Spolku pro ochranu matek získá zbytek peněz na odjezd.

Mezi tím roste velká rivalita mezi rytířem de Valois a du Bousquierem, který však již byl jednou starou pannou odmítnut. Ke slečně Cormonové se donese zpráva o Zuzanině těhotenství, a tak přestane zvat pana du Bousquiera do svého domu.

Po nějakém čase navštíví Aleçon vikomt de Troisville, který se zná s abbé de Spondem, a hledá zde nějaký dům ke koupi. Slečna Cormonová v tom vidí svoji příležitost, vikomt je totiž takovým „du Bousquierem v šlechtickém vydání.“¹²¹

¹²⁰ BALZAC, H. DE. *Stará panna*. Praha: Melantrich, 1950. Str. 78.

¹²¹ BALZAC, H. DE., c. d. (*Kabinet starožitností...*), str. 244.

Později vyjde najevo, že je již šestnáct let ženatý a má několik potomků. „Slečna Cormonová se skácela jako zasažena bleskem... Du Bousquier, který viděl, jak vrávorá, přiskočil k ní, zachytil ji do náručí a kdosi mu otevřel dveře, aby mohl s tímto obrovským břemenem projít bez překážky.“¹²²

Vzhledem k této události, vzrostla odvaha obou soků v lásce a jali se požádat slečnu Cormonovou o ruku. První však dorazil du Bousquier, který tak dostal kladnou odpověď. Druhý dorazivší, rytíř de Valois, již jen mohl snoubencům gratulovat. Zuzana se vše dozvěděla a napsala staré panně dopis, že její těhotenství byl podvrh a slečna Cormonová tak začala věřit, že si vybrala správně.

Od té doby rytíř de Valois velmi sešel, neměl žádné vidiny do budoucna, tak se o sebe příliš nestaral. „Za čtvrt roku po du Bousquierově svatbě všimla si společnost, nikoli bez údivu, že rytířovo prádlo zežloutlo a že má vlasy učesány nedbale. Rozcuchaný rytíř de Valois, to už nebyl rytíř de Valois! Několik jeho běloskvoucích zubů desertovalo...“¹²³

Nedlouho po svatbě se však aležonská společnost dočkala dalšího zklamání a to přímo u paní du Bousquierové. „Du Bousquier je jako manžel docela jiný než jako muž veřejně činný a politik. Tento velký občan, navenek tak liberální, tak dobrosrdečný, Inoucí k svému kraji s takovou láskou, počíná si doma jako despota, nikoli jako milující manžel.“¹²⁴

Příběh uzavírá smrt rytíře de Valois, který zemřel v srpnu 1830, tedy odešel spolu s monarchií, a nešťastný život paní du Bousquierové: „Paní du Bousquier žije dosud; není to totéž, jako bychom řekli, že stále trpí? Když dosáhla věku šedesáti let, doby, kdy se ženy k lecčemu přiznávají, svěřila se důvěrně paní de Coudrai, [...] že nejhorší je pro ni to pomyšlení, že zemře jako panna.“¹²⁵

¹²² BALZAC, H. DE., c. d. (*Kabinet starožitností...*), str. 250.

¹²³ Tamtéž, str. 267.

¹²⁴ Tamtéž, str. 275.

¹²⁵ Tamtéž, str. 282.

3.2 Historie francouzské porevoluční žurnalistiky

3.2.1 Tisk za Napoleona

Již v první kapitole byl zmiňován neblahý Napoleonův vliv na vydávání tisku, jehož počet zredukoval natolik, aby jej mohl ovládat a využívat ho tak k propagandě vlastní vlády i osoby. Sám totiž přispíval do *Le Bulletin de Paris* (Zpráva z Paříže) a *Ami des Lois* (Přítel pravidel) jej velmi opěvoval.

V Itálii nechal vydávat *La France vue de L'Armée d'Italie* (Francouzský pohled na italskou armádu), *Le Courier de l'Armée l'Italie* (Zpravodaj z italské armády), armádní noviny, jak již název napovídá, a v průběhu tažení do Egypta *Le Courier d'Egypte* (Zpravodaj z Egypta).

„Koncepce aktivní státní publicistiky nevyžadovala pouze poslušná pera, ale také nadšení a přesvědčení novinářů, kteří císařství sloužili. Součástí těchto záměrů bylo pečlivé sledování vývoje veřejného mínění.“¹²⁶ Jednalo se tedy o klasický příklad manipulace a propagandy a snahu zabránit informacím, stavících se proti Napoleonovi, proniknout do francouzského tisku.

Roku 1804 nechal zřídit cenzurní oddělení s názvem Kancelář pro rady ve věcech tiskové svobody a každý pařížský list měl přiděleného svého vlastního cenzora (v Paříži zbyly pouze čtyři listy¹²⁷). Francouzské společnosti a zahraničí se však Napoleon snažil vnutit myšlenku absolutní svobody tisku a projevu, což v roce 1810 absolutně popřel, když oficiálně cenzuru zavedl.

Negativní zprávy ze zahraničí se směly psát pouze v *Le Moniteur* a to v případě, že bylo neúnosné je nezveřejnit. Pokud šlo o vynášení záporných informací z Francie, cizí novináři byli podpláceni a zahraničním vládám bylo vyhrožováno.

¹²⁶ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 167.

¹²⁷ Tamtéž, str. 167.

3.2.2 Tisk za Bourbonšské restaurace

Od roku 1815 do roku 1848 vyšlo celkem 18 zákonů a předpisů týkajících se francouzského tisku. Během Bourbonšské restaurace vycházely vládní *Gazette de France*, extrémně konzervativní *La Quotidienne* (Deník), přes který komunikoval zprvu Balzac s paní Hankou, velmi oblíbený *Journal de Débats*, buržoazií čtený *Le Constitutionnel*, který dodával exkluzivní zprávy, republikánský *La Tribune des départements* (Okresní hlídka) a *Le National*.¹²⁸

V období Bourbonšské restaurace byla opět nastolena otázka svobody tisku, Bourboni se však obávali přílišného vlivu žurnalistů, tak došlo ke kompromisu. Cenzurované byly tiskoviny, které měly méně než dvacet stran, a dohled nad nimi spadal pod policii v jednotlivých provinciích. V Paříži měl každý list svého cenzora, který dohlížel na korektnost vydávaných článků. Cenzoři se neustále střídali, aby nedocházelo k jejich podplácení.¹²⁹

3.2.3 Tisk za Ludvíka Filipa

Situace se vyhrotila 25. července 1830, kdy vláda vydala dokumenty zpřísňující cenzuru a podporující absolutistickou moc krále, a již o dva dny později byly uzavřeny mnohé tiskárny. Tato skutečnost vyvolala demonstrace a vzápětí se v pařížských ulicích začaly objevovat barikády.

Na místo Karla X. byl sice dosazen Ludvík Filip, vévoda Orleánský s nadějí, že nastane změna, ta se však udržela pouze krátkou dobu. Poté přišlo období tvrdých trestů či finančních postihů za kritizování státu a nedodržení různých pravidel, např. otisknutí jména vydavatele i s jeho adresou apod. I přes veškerá omezení je toto období bráno jako kolébka moderní francouzské

¹²⁸ ALBERT, P., TERROU, F. *Histoire de la presse*. Vendôme: Presses Universitaires de France, 1974. Str. 39 – 40.

¹²⁹ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 167 – 169.

žurnalistiky, za níz i spisovatelé publikovali v novinách, což dříve nebylo běžné.¹³⁰

Během vlády vévody Orleánského se objevil na scéně i katolický tisk – *L’Avenir* (Budoucnost), který však vycházel pouze rok, a poněkud úspěšnější *L’Univers* (Lidstvo). Začal být zájem i o levicový tisk *Le Siècle*, saint-simonistický *Le Globe*, komunistický *Le Populaire* a *La Réforme*. Popularita *Le National* začala upadat a místo oblíbeného periodika zabral list *La Presse*.¹³¹

Mezi první deníky s masovým nákladem se řadí *La Presse* Émila de Girardina a *Le Siècle* Armanda Dutacqa. Snažili se především o použití financí z rozšířené inzerce, tím snižovali cenu jednotlivých výtisků a tato periodika se tak stala finančně dostupnější většinu počtu lidí. Tyto deníky vedly konkurenční boj a to i ve vydávání románů na pokračování.

3.3 Émile de Girardin

Émile de Girardin (obr. 18), rozený Émile Delamothe, se narodil 22. června 1806.¹³² Kvůli politické kariéře však falšoval své rodné listy, tudíž se v různých zdrojích objevuje datum jeho narození v rozmezí let 1802 – 1808, někdy se uvádí místo jeho narození ve Švýcarsku, někdy v Paříži.

Začínal jako inspektor výtvarného umění. Roku 1827 později vydal svůj první autobiografický román *Émile*, kterou následovaly další menší literární díla.¹³³

¹³⁰ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 170.

¹³¹ ALBERT, P., TERROU, F., c. d., str. 42 – 43.

¹³² MIRECOURT, E. DE. *Émile de Girardin*. Paris: Librairie des Contemporains, 1869. Str. 1.

¹³³ *Every Saturday: A Journal of Choice reading*. Vol. 3. Boston: Ticknor and Fields, 1867. Str. 255.

3.3.1 Osobní život

Jelikož byl nemanželským dítětem, jeho úloha ve společnosti nebyla nikterak jednoduchá. Roku 1828 se oženil s Delfínou Gayovou, již zmiňovanou obyvatelkou domu, kde se scházely významné osoby tehdejší doby, a to ho dostalo do vyšší společnosti. Madame de Girardin byla nadanou literátkou, blízkou přítelkyní Balzaca a získala i ocenění Francouzské Akademie. Girardin v ní měl velikou oporu i po stránce redigování a zajišťování chodu jeho periodik.

Vzhledem ke své podnikavé povaze měl také mnohé nepřátele. Ačkoliv s ním Balzac spolupracoval, vztahy nikdy neměli úplně v pořádku. V dopise z října 1834 píše paní Hanské: „P. É. de Girardin udělal decentní bankrůtek. Je to zvláštní, ale ještě nikomu, kdo mi ublížil, pšenka nevykvetla.“¹³⁴

Do vážného konfliktu se Girardin dostal s Armandem Carrelem, vydavatelem *Le National*, který vyústil až v souboj v červenci 1836. „P. Carrel vystřelil první a zasáhl svého protivníka do stehna. P. de Girardin obratem vystřelil a kulka zasáhla spodní část těla p. Carrela. [...] ...zemřel následující den.“¹³⁵

Později se však Girardin stal uznávaným politikem, vydavatelem tisku i žurnalistou. Každý si uvědomoval jeho neuvěřitelnou moc, přijížděli za ním novináři ze všech zemí, snažili se získávat rozhovory a navštívit jeho salón, kde se objevovali významní politici a literáti. Ve svém korespondenčním článku z prosince 1849 popisuje americký novinář Henry Wikoff celé přijetí u Girardina doma, jaká byla atmosféra, co se stalo, jaký byl apod. „Při vstupu mi srdečně podal ruku a usadil mne před sebe. Jeho projev je poněkud drsný – jeho způsoby přímočaré – jeho řeč je jednoduchá, ale přesná.“¹³⁶

¹³⁴ BALZAC, H. DE, c. d. (*Stati a korespondence*), str. 344.

¹³⁵ „M. Carrel fired first, and wounded his adversary in the thigh. M. de Girardin fired in his turn, and the ball entered the lower part of M. Carrel's body. [...] ...he died on the following day.“ MILLINGEN, J. G. *The History of duelling: including narratives...* Vol. 2. London: Richard Bentley, 1841. Str. 340.

¹³⁶ „He gave me his hand cordially on entering, and sat me down just before him. His air is somewhat stern – his manner direct – his language simple, but precise.“ KETTELL, T. P. *The United States Magazine and Democratic Review*. Vol. 25. New York: Kettell & Moore, 1849. Str. 498.

Při zvratu v únoru 1848 Girardin spěchal na pomoc Ludvíku Filipovi a radil mu, aby abdikoval. Poté, co byl za prezidenta zvolen Ludvík Napoleon, *La Presse* jej osočil a prohlásil se za tisk socialistů a revolucionářů. Girardin byl odvolán z vedení deníku. Později jej však Ludvík Napoleon povolal zpět do vedení.

Roku 1855 Girardinovi zemřela manželka a opora Delfína, následujícího roku prodal své podíly v novinách a odešel do ústraní. Zemřel 27. dubna 1881 v Paříži.

3.3.2 Kariéra

Roku 1828 založil své první noviny *Le Voleur* (Zloděj), což byl název pro tento počín vcelku výstižný. Každých pět dní vycházely tyto noviny plné převzatých, mnohdy ukradených, informací. Články se týkaly vědy, umění, korespondence apod. *Le Voleur* byl vcelku úspěšný a Girardinovi vydělal dostatečný obnos, aby mohl o rok později začít vydávat týdeník *La Mode* (Móda) pod záštitou vévodkyně de Berry, tehdejší významné patronky mladých literátů. Jeho touha po masovém tisku dostupném pro všechny vrstvy obyvatel a informujícím o veškerém dění doma i ve světě však ještě nebyla ukojena. V říjnu 1830 založil *Le Garde national* (Národní hlídka) a na konci roku 1831 začal vydávat *Journal des Connaissances utiles* (Noviny užitečných znalostí) a tím se přiblížil svému životnímu cíli. Ještě založil *Le Musée de Familles* (Rodinné muzeum) a poté ho již čekal úspěch.¹³⁷

Prvního července 1836 začal vydávat list *La Presse*, který byl k dostání za nižší cenu než ostatní. Dosáhl toho za pomoci jakýchsi akcionářů, inzerentů a vysokého nákladu. Finanční nároky na jeden výtisk se tak snižovaly, což přitáhlo více čtenářů, pak i inzerentů atd. Změnil klasickou grafickou úpravu, zvětšil titulky, zasloužil se o kvalitní zpravodajství a přitáhl čtenáře na romány na pokračování. Jeho cílem bylo získávat pouze ty nejkvalitnější spisovatele,

¹³⁷ DUCKETT, M. W. DE ET COLL. *Dictionnaire de la Conversation et de la Lecture*. 2. édition. Paris: Librairie de Firmin Didot frères, fils et c., 1868. Str. 313 – 314.

jako byli Lamartine, Musset, Balzac, Sandová, Dumas st., Hugo, Delfína de Girardin apod.¹³⁸

Dalším naplněním jeho snu byl fakt, že noviny nebyly řízeny žádnou politickou stranou či ovlivněny žádnou ideou. Novináři i čtenáři zde mohli vyjadřovat své názory a tím se z nich stávali aktivní činitelé doby skrze masový tisk. Girardin však stále chtěl udržet kvalitu tištěných informací. „Číst noviny, to znamená poznat své vlastní názory v jasné a propracované formulaci, která umožní jejich snadnější šíření v salonech, diskusích a politických schůzích. Psát a číst noviny, to navíc znamená mluvit a slyšet, protože psaní je jen náhražkou řeči.“¹³⁹

Girardin se plně věnoval své práci a každý den svolával schůze k novému vydání *La Presse*. „Je to zvyk vydavatele *La Presse* každý den neomezeně přijímat své přátele mezi dvanáctou a druhou odpoledne, kdy s nimi ve svém působivém hábitu volně konverzuje o politice, buď o svých vlastních názorech, nebo o hlavním tématu dne.“¹⁴⁰

3.4 Balzac, Girardin a výsledky jejich spolupráce

Balzaca a Girardina svedl dohromady podnikatelský záměr, jemuž se Balzac věnoval již od roku 1830. „Spisovatel, píše, je výrobce idejí, který se obrací na spotřebitele idejí a jedna část jeho talentu musí umět odhalit utajené očekávání svého publika a dát mu tvar. Je to knižní podnikatel.“¹⁴¹

Po jeho několikaletém bezvýznamném snažení vydávat knihy periodicky a za předplatné se spojil s Girardinem, který toužil propojit žurnalistiku a literaturu. Přes Delfínu Girardinovou (tehdy ještě Gayovou) se společně seznámili a začali spolupracovat v periodických *Le Voleur* a *La Mode*. V *Le Voleur* Balzac publikoval na přání venkovských čtenářů

¹³⁸ KÖPPLOVÁ, B., c. d., str. 264.

¹³⁹ LEPAPE, P., c. d., str. 337.

¹⁴⁰ „It is the habit of editor of *La Presse* to receive promiscuously, every day, his friends between twelve and two o'clock, when he is in the habit of engaging freely with them in political discussions, either on his own favorite opinions or the prominent topics of the day.“ KETTELL, T. P., c. d., str. 500.

¹⁴¹ LEPAPE, P., c. d., str. 339.

Dopisy o Paříži, v nichž analyzoval obyvatele města a jejich psychický stav po červencové revoluci.¹⁴²

Roku 1829 společně založili noviny *La Silhouette* (Silueta), v nichž se objevovaly i ilustrované litografie. Balzac zde stále vyjadřoval naplno své názory, střefoval se do společnosti, politiky apod.

Dalším jasným krokem byla jejich spolupráce v listu *La Presse*, který se snažil o pluralitu názorů i žánrů tak, aby zaujal co největší počet čtenářů.

Na Girardinovu objednávku tak vznikl již zmiňovaný román *Stará panna*, který svým členěním měl diváky napnout a donutit je kupovat další výtisky, aby se dozvěděli, jak dopadl. Ten byl oběma muži do detailu propracováván, ale i tak příliš neuspěl.

Stará panna vycházela na pokračování od 23. října do 4. listopadu 1836 v rubrice Různé. Obsahovala celkem dvanáct částí a Balzac napsal první dvě kapitoly (celkem dvacet pět archů) během tří nocí. V průběhu října si ji mezi sebou posílali a stále ji „vybrušovali“ k dokonalosti (obr. 19).¹⁴³

Čtenáři novin nebyli připraveni na tolik kontroverzní téma s politickým nádechem. *Stará panna* slečna Cormonnová, aktivní rytíř de Valois a nemohoucí měšťan du Bousquier byli pro Francouze příliš velké sousto. Pro další romány na pokračování si Girardin volil jiné autory, kteří byli ochotni se přizpůsobit většinovému vkusu odběratelů *La Presse*.¹⁴⁴

Dalším společným nezdarem byla smlouva na autorská práva k vydávání Balzacových *Venkovanů*. Na tomto románu pracoval Balzac léta, ale jeho vydávání v *La Presse* nebylo jednoduché. Po podepsání smlouvy na začátku čtyřicátých let, pompézním ohlášení v novinách a napsání zhruba osmdesáti tisíc řádků se Balzac zastavil a nemohl psát dál. Dolehla na něj únava a selhalo mu zdraví.

¹⁴² TROYAT, H., c. d., str. 102.

¹⁴³ LEPAPE, P., c. d., str. 341.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 340 – 343.

Později se začal intenzivně věnovat svému vztahu s paní Hanskou a vůbec ho nezajímaly smlouvy s nakladateli. „Ať si s věřiteli bojuje matka; ať si šéfredaktor Girardin poradí se svými čtenáři, jak chce...“¹⁴⁵

Několik let mu ještě Girardin zasílal honorář s nadějí, že *Venkovany* dokončí. Mezitím je totiž už několikrát začal tisknout v *La Presse*, ale nikdy nebyli dokončeni. Žádal tedy po Balzacovi celý rukopis, ten však stále neměl sílu je dokončit.

14. července 1847 psal Balzac Girardinovi v dopise: „Napsal jste mi, že *Venkovany* nechcete, že je otisknete jen proto, že mám u *La Presse* dluh, a tedy takříkajíc z moci vyšší. Odpověděl jsem Vám, že je pro mne podobná formulace nepřijatelná, že ji považuji za urážku a že něco takového nestrpím. [...] S Vaším názorem nesouhlasím, rukopis i dílo považuji za vynikající a NEZAÚČTUJI VÁM TO, CO U VÁS NEVYJDE, i když dílo bylo vytvořeno a napsáno pro *La Presse*.“¹⁴⁶

Tak se také stalo. Balzac vrátil téměř všechny honorář, který od Girardina obdržel. Rozpoutal se však boj. Když se Balzac vrátil z ciziny od paní Hanské a neměl žádná nová díla, která by mohl nabídnout, Girardin jej zažaloval o zbytek peněz a Balzac je musel zaplatit. Tím skončila jejich spolupráce.

¹⁴⁵ ZWEIG, S., c. d., str. 276.

¹⁴⁶ BALZAC, H. DE, c. d. (*Stati a korespondence*), str. 462 – 463.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci bylo potvrzeno, jak důležitou roli ve vývoji a vzniku masového tisku hrála nejen Velká francouzská revoluce a s ní spojený vývoj společnosti, ale také snaha Honoré de Balzaca a Émila de Girardina přetvořit literaturu do dostupnější formy pro většinové čtenářstvo, aniž by přišla o svoji kvalitu.

Oba muži, zasaženi revolučními myšlenkami, vychovávaní za Napoleonovy vlády a podnikající za vlády Karla X. a Ludvíka Filipa, jsou zajisté příkladem skvělé přizpůsobivosti, díky níž mohli své sny a ideály zrealizovat, i přes neustále se měnící zákony a vkus tehdejší doby. Síla jejich osobností se zrcadlí v neutuchající touze po zmapování a vzdělání soudobé společnosti, kterou nebyli mnohdy přijímáni, ale své místo a svoji významnou pozici byli schopni obhájit již za svého života.

Balzac a Girardin byli jakýmsi reformátory nového francouzského tisku, který měl uspokojit ve čtenářích jak stránku informační, pomocí kvalitního zpravodajství nezávislého na státu, tak stránku uměleckou, jež toužila po četbě románů napsaných známými autory tehdejší doby. Jejich vzájemná spolupráce na románu na pokračování *Stará panna* byla příkladem pro další vydavatele tisku, a to i v následujícím století. Dokonce i v současné době se užívá podobná forma pro udržení čtenářů všech periodik.

Zajímavé je sledovat také reakce ostatních žurnalistů z celého světa na geniální Balzacův talent a praktickou Girardinovu podnikavost, na jejich povahy, také reakce a nepochopení Balzacova obrazu tehdejší společnosti, která nebyla ochotna přijímat realitu a otevřenou kritiku. V současnosti by však také nejspíš se svým názorem neuspěl.

Honoré de Balzac a Émile de Girardin s jejich roman-feuilletonem *Stará panna*, vydávaným roku 1836 v listu *La Presse*, mohou být považováni za jedny z průkopníků a šířitelů moderní podoby francouzského masového tisku s jeho kvalitami i nedostatky.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A ZDROJŮ

ARBES, J. *Komuna neboli Obec pařížská*. Praha: Mladá fronta, 1950.

BALZAC, H. DE. *Balzac a Stendhal o realismu*. Praha: Československý spisovatel, 1950.

BALZAC, H. DE. *Kabinet starožitností : Stará panna : Quinolův důvtip : Macecha: Spekulant*. 1. vyd. XVIII. svazek. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962.

BALZAC, H. DE. *Stará panna*. Praha: Melantrich, 1950.

BALZAC, H. DE. *Stati a korespondence*. Praha: Odeon, 1988.

CADBURY, D. *Ztracený král Ludvík XVII: Tragický osud syna Marie Antoinetty*. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2004. ISBN 80-249-0428-4.

ELLIS, G. *Napoleon*. Praha: Nakladatelství PASEKA, 2001. ISBN 80-7185-405-0.

FERRO, M. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-888-8.

FISCHER, J. O. A KOL. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století: 1789 – 1870*. Praha: Academia, 1966.

FRYČER, M. *Slovník francouzský písíciích spisovatelů*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2.

HUYGHE, R. A KOL. *Encyklopedie: Umění Nové doby*. Praha: Odeon, 1974.

KOCH, W. *Evropská architektura: Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*. 2. vyd. [Praha]: Euromedia Group – Universum, 2008. ISBN 978-80-242-2029-1.

KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny světové žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1989. 1. díl. ISBN 80-7077-216-6.

LAGARDE, A., MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha: Garamond, 2008. ISBN 978-80-7407-026-6.

LEPAPE, P. *Země literatury: Od Štrasburských přísah do Sartrova pohřbu*. Brno: Host, 2006. ISBN 978-80-7294-218-3.

LYNTON, N. *Umění světa: Umění 19. a 20. století*. Praha: Artia, 1981.

MAUROIS, A. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 1994. ISBN 80-7106-098-4.

MILIČKA, K. *Od realismu po modernu: Světová literatura 3*. Praha: BARONET, 2002. ISBN 80-7214-515-0.

PROKOP, D. *Boj o média: Dějiny nového kritického myšlení o médiích*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0618-6.

RAEBURN, M. A KOL. *Dějiny architektury*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0185-0.

ŠABOUK, S. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: ACADEMIA, 1975.

ŠRÁMEK, J. *Dějiny francouzské literatury v kostce*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-240-7.

TROYAT, H. *Balzac*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0684-0.

ZWEIG, S. *Balzac*. Praha: Odeon, 1976.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929.

ALBERT, P., TERROU, F. *Histoire de la presse*. Vendôme: Presses Universitaires de France, 1974.

BELLESSERT, A. *Balzac et son oeuvre*. Librairie académique: Paris, 1924.

DUCKETT, M. W. DE ET COLL. *Dictionnaire de la Conversation et de la Lecture*. 2. édition. Paris: Librairie de Firmin Didot frères, fils et c., 1868.

Every Saturday: A Journal of Choice reading. Vol. 3. Boston: Ticknor and Fields, 1867.

KETTELL, T. P. *The United States Magazine and Democratic Review*. Vol. 25. New York: Kettell & Moore, 1849.

MILLINGEN, J. G. *The History of duelling: including narratives...* Vol. 2. London: Richard Bentley, 1841.

MIRECOURT, E. DE. *Émile de Girardin*. Paris: Librairie des Contemporains, 1869.

SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

Ask [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z:
http://www.ask.com/wiki/Charles_Philipon

CANOVA, A. *Paolina Borhese*. In: *Artinvest2000* [online]. © 1999-2012
[přístup 9. března 2012]. Dostupné z:
<http://www.artinvest2000.com/canova-paolina-borghese.htm>

DAVID, J. L. *Zavražděný Marat*. In: BOBÍKOVÁ, L. *Revolucionáře zastihla vražedkyně ve vaně* [online]. © 2003–2012 [přístup 10. března 2012].
Dostupné z: <http://media.novinky.cz/738/247386-original1-mvqx9.jpg>

DAUMIER, H. *Macaire v restauraci*. In: *Bibliothèque municipale de Lyon*
[online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: http://sged.bm-lyon.fr/Edip.BML/PubliImg/images/ESTA/00/00/15/D8/GED_00000000.JPG

GÉRICHAULT, T. *Prám Medusy*. In: *Deskarati* [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: <http://deskarati.com/2011/12/16/theodore-gericault/>

GLOBE IMAGES. *Pantheon Paris. HD Travel photos and wallpapers*
[online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z:
http://www.globeimages.net/data/media/178/pantheon_paris.jpg

Lamuse [online]. [přístup 9. března 2012] Dostupné z:
<http://www.lamuse.fr/upload/uploads/Image/ateliersparis2009/balzac-canne.JPG>

MONNIER, H. *Joseph Prudhomme*. In: *Dessins* [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: [http://raf.dessins.free.fr/2bgal/img/dessins%20peintures%20daumier/les%20artistes%20contemporains%20odeon%20-%20henri%20monnier%20\(joseph%20prudhomme\).jpg](http://raf.dessins.free.fr/2bgal/img/dessins%20peintures%20daumier/les%20artistes%20contemporains%20odeon%20-%20henri%20monnier%20(joseph%20prudhomme).jpg)

RUDE, F. *Marseillaisa*. In: *Wikipedia* [online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z: http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Rude_Marseillaise.jpg

Wikipedia [online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z: http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Rude_Marseillaise.jpg

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: Balzacův otec	I
Obr. 2: Chrám sv. Jenovéfy v Paříži, zvaný Pantéon	I
Obr. 3: Socha Pauliny Bonapartové od Antonia Canovy	II
Obr. 4: Zavražděný Marat	II
Obr. 5: Reliéf zvaný Marseillaisa	III
Obr. 6: Prám Medusy	III
Obr. 7: Perokresba od Delacroixe – Balzac a jeho kůň	IV
Obr. 8: Dvacetiletý Balzac	IV
Obr. 9: Třicetiletý Balzac – sépiová kresba	V
Obr. 10: Busta Balzaca od Davida d'Angerse	V
Obr. 11: Část textu Marseillaisy s překladem J. O. Fischera	VI
Obr. 12: Titulní strana La Caricature	VI
Obr. 13: Joseph Prudhomme	VII
Obr. 14: Robert Macaire	VII
Obr. 15: Balzacova matka	VIII
Obr. 16: Balzacova hůl zdobená tyrkysy	VIII
Obr. 17: Paní Eveline Hanská	IX
Obr. 18: Émile de Girardin	IX
Obr. 19: Korektury Staré panny	X

Obr. 1: Balzacův otec

Zdroj: Mme GODEFROID. *Le père de Balzac*. In: BELLESSORT, A. *Balzac et son oeuvre*. Librairie académique: Paris, 1924. Str. 262.

Obr. 2: Chrám sv. Jenovéfy v Paříži, zvaný Panthéon

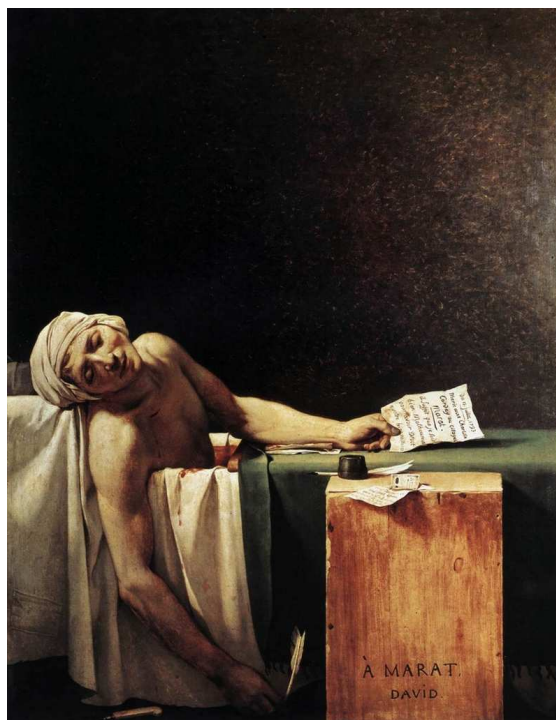
Zdroj: GLOBE IMAGES. *Pantheon Paris*. *HD Travel photos and wallpapers* [online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z:
http://www.globeimages.net/data/media/178/pantheon_paris.jpg

Obr. 3: Socha Pauliny Bonapartové od Antonia Canovy

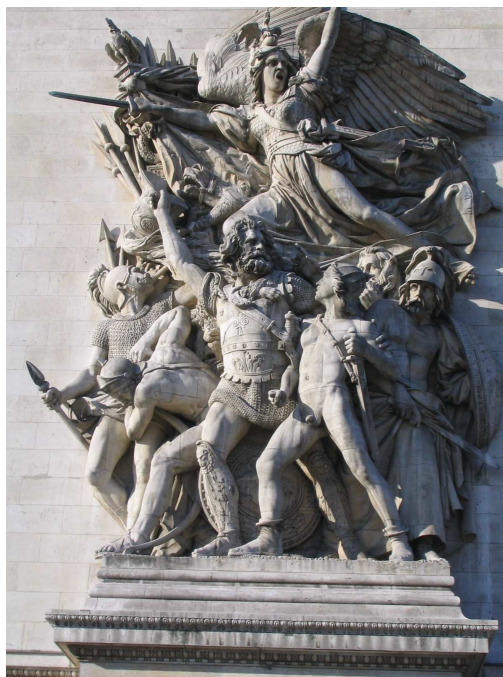
Zdroj: CANOVA, A. *Paolina Borghese*. In: *Artinvest2000* [online]. © 1999-2012 [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: <http://www.artinvest2000.com/canova-paolina-borghese.htm>

Obr. 4: Zavražděný Marat

Zdroj: DAVID, J. L. *Zavražděný Marat*. In: BOBÍKOVÁ, L. *Revolucionáře zastihla vražedkyně ve vaně* [online]. © 2003–2012 [přístup 10. března 2012]. Dostupné z: <http://media.novinky.cz/738/247386-original1-mvqx9.jpg>

Obr. 5: Reliéf zvaný Marseillaisa

Zdroj: RUDE, F. *Marseillaisa*. In: *Wikipedia* [online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z: http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Rude_Marseillaise.jpg

Obr. 6: Prám Medusy

Zdroj: GÉRICAULT, T. *Prám Medusy*. In: *Deskarati* [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: <http://deskarati.com/2011/12/16/theodore-gericault/>

Obr. 7: Perokresba od Delacroixe – Balzac a jeho kůň

Zdroj: DELACROIX, É. *Balzac a jeho kůň*. In: ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. XIX.

Obr. 8: Dvacetiletý Balzac

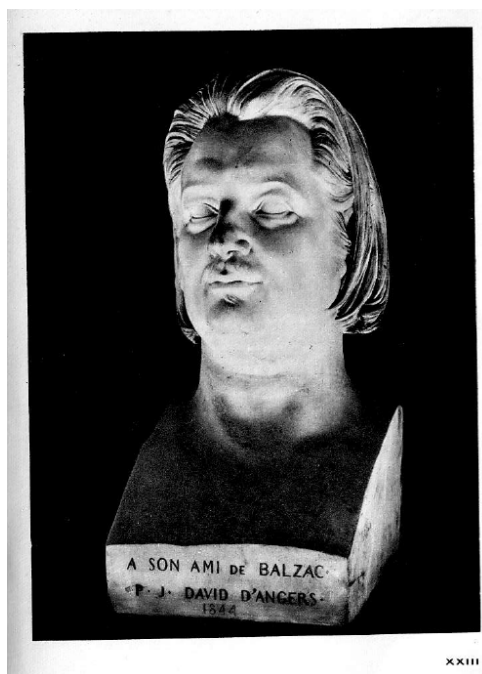
Zdroj: ZWEIG, S. *Balzac*. Praha: Odeon, 1976. Str. III.

Obr. 9: Třicetiletý Balzac – sépiová kresba

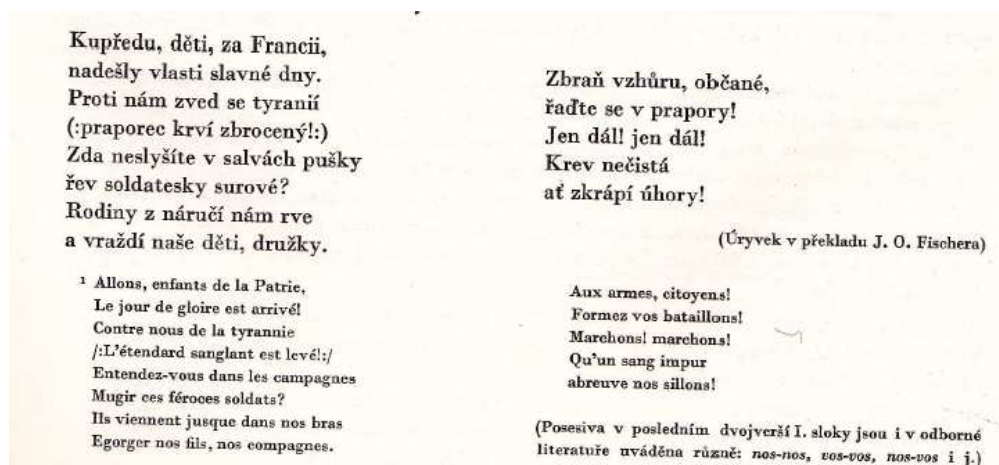
Zdroj: BOULANGER, L. *Balzac třicetiletý*. In: ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. XXI.

Obr. 10: Busta Balzaca od Davida d'Angerse

Zdroj: D'ANGERS, D. Balzacova busta. In: ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. XXIII.

Obr. 11: Část textu Marseillaisy s překladem J. O. Fischera

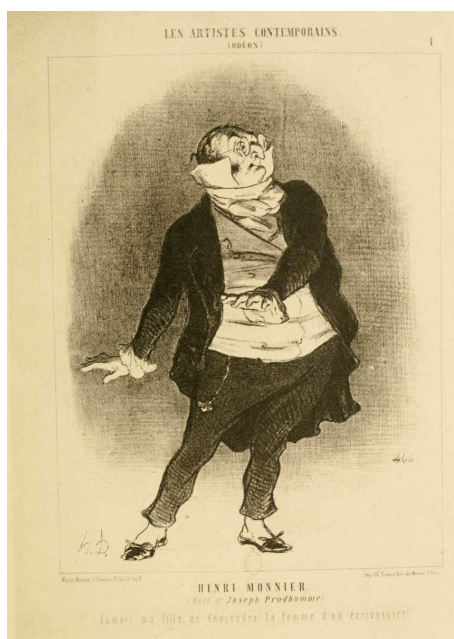
Zdroj: FISCHER, J. O. A KOL. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století: 1789 – 1870*. Praha: Academia, 1966. Str. 51.

Obr. 12: Titulní strana La Caricature

Zdroj: Ask [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z:
http://www.ask.com/wiki/Charles_Philipon

Obr. 13: Joseph Prudhomme

Zdroj: MONNIER, H. *Joseph Prudhomme*. In: *Dessins* [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: [http://raf.dessins.free.fr/2bgal/img/dessins%20peintures%20daumier/les%20artistes%20contemporains%20odeon%20-%20henri%20monnier%20\(joseph%20prudhomme\).jpg](http://raf.dessins.free.fr/2bgal/img/dessins%20peintures%20daumier/les%20artistes%20contemporains%20odeon%20-%20henri%20monnier%20(joseph%20prudhomme).jpg)

Obr. 14: Robert Macaire

Zdroj: DAUMIER, H. *Macaire v restauraci*. In: *Bibliothèque municipale de Lyon* [online]. [přístup 9. března 2012]. Dostupné z: http://sged.bm-lyon.fr/Edip.BML/PubliImg/images/ESTA/00/00/15/D8/GED_00000000.JPG

Obr. 15: Balzacova matka

Zdroj: *La mère de Balzac*. ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. II.

Obr. 16: Balzacova hůl zdobená tyrkysy

Zdroj: *Lamuse* [online]. [přístup 9. března 2012] Dostupné z:
<http://www.lamuse.fr/upload/uploads/Image/ateliersparis2009/balzac-canne.JPG>

Obr. 17: Paní Eveline Hanská

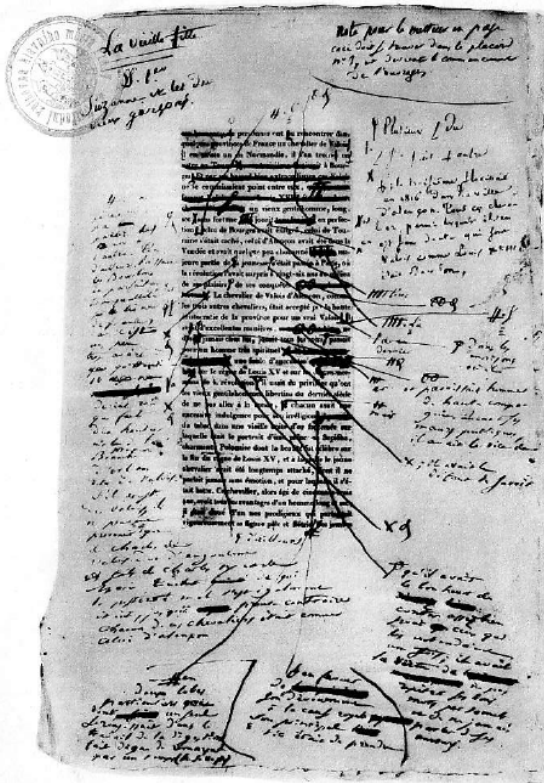
Zdroj: GIOUX. *Mme Hanska*. In: ABRAHAM, P. *Balzac: Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. XXXIV.

Obr. 18: Émile de Girardin

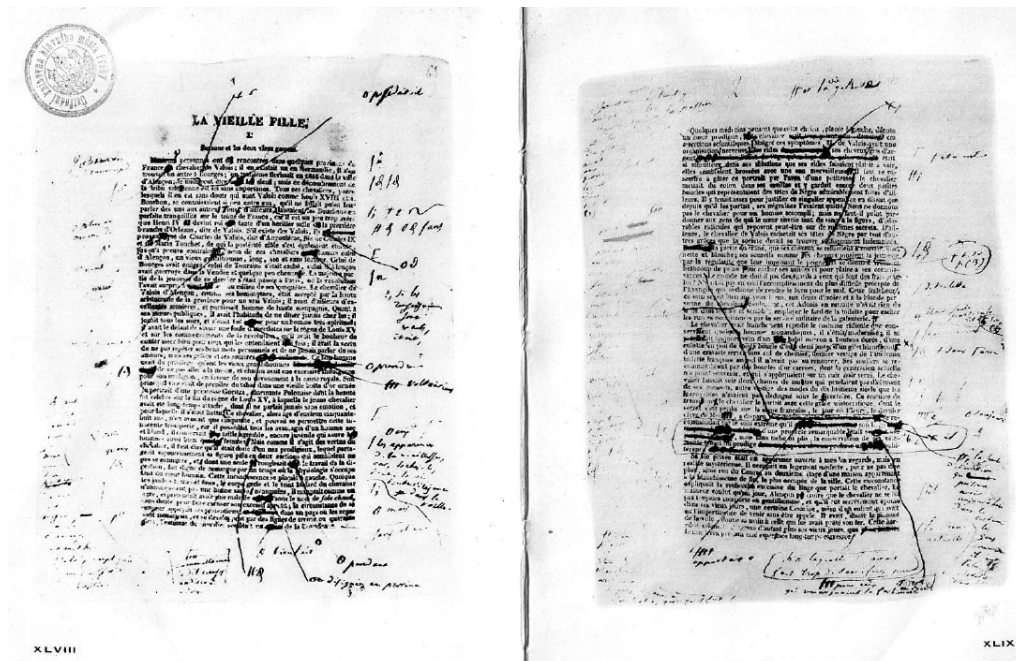
Zdroj: MULLER. *Émile de Girardin*. In: *Les fiches d'histoire* [online]. [přístup 10. března 2012]. Dostupné z: http://ariane-genealogie.net/france1/img/de_girardin_emile.jpg

Obr. 19: Korektury Staré panny:
a) první korektura

XLII

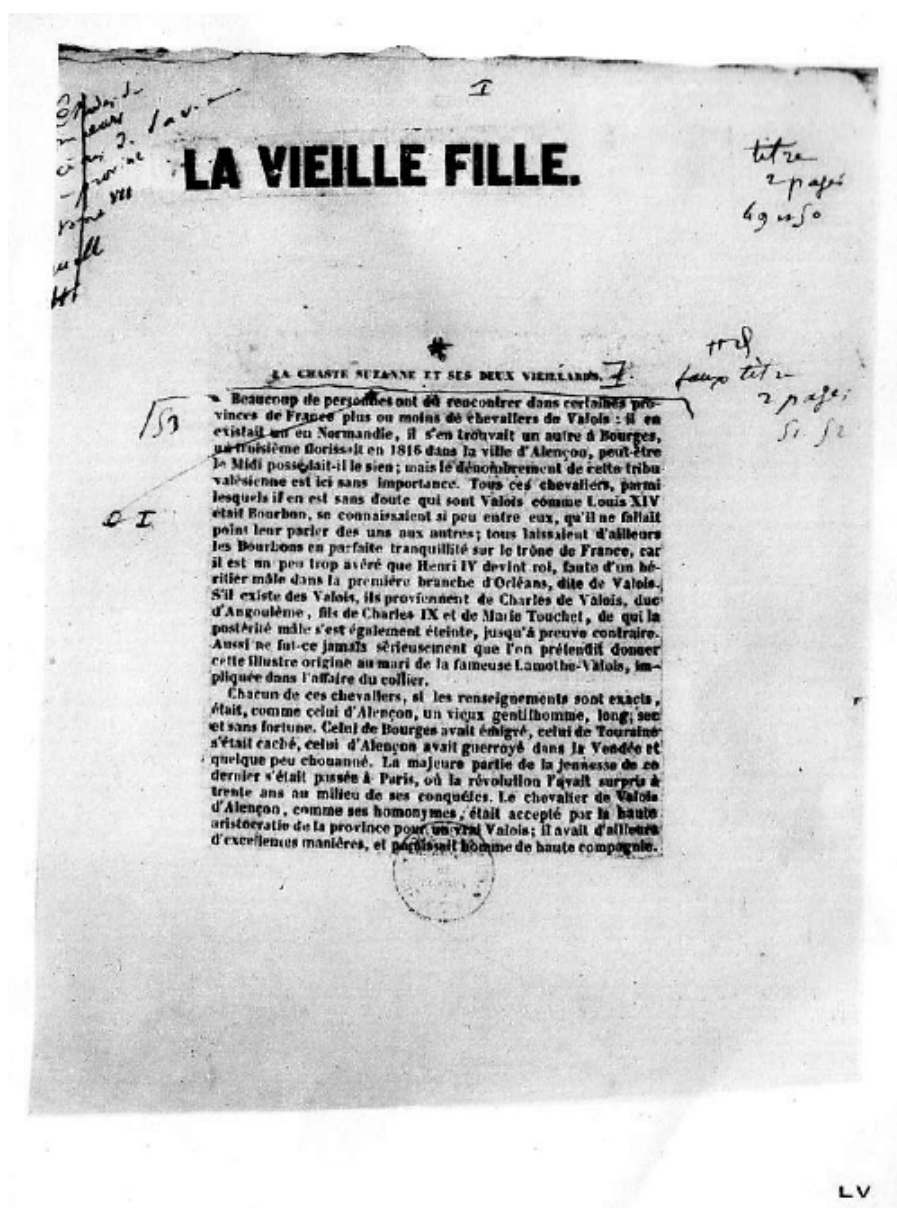
b) třetí korektura

XLVIII

XLIX

c) po páte korektuře již připravený, rozstříhaný a zpět na papír nalepený první kus Staré panny

Zdroj: ABRAHAM, P. Balzac: *Recherches sur la création intellectuelle*. Paris: Les Éditions Rieder, 1929. Str. XLII, XLVIII, LV.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Barbora Kalašová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

**Název práce: Honoré de Balzac, román na pokračování Stará panna
a list La Presse 1836**

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 56

Celkový počet stran příloh: 11

Počet titulů české literatury a pramenů: 24

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 8

Počet internetových zdrojů: 10

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Otto Novák, CSc.; PhDr. Hugo Schreiber